

Taide jää mieleen – taidemuseosta hyvinvointia
kotihoiton työntekijöiden arkeen

”Arjessa ja työssäkin pitää olla pysähtymisiä ja aikaa asioiden
syvempään pohdintaan”

Elli Liippo, Elisa Pessi & Johanna Ritvanen

13.3.2013

Tiivistelmä

Taide jää mieleen on Työsuojelurahaston ja Turun kaupungin sosiaali- ja terveystoimen rahoittama hanke, jossa yksityisen historian ja nykytaiteen museo Aboa Vetus & Ars Novan osaamista sovelletaan Turun kaupungin vanhushuolteen kotihoidon työntekijöiden työhyvinvoinnin tukemiseen ja edistämiseen.

Hanke toteutettiin vuonna 2012, jonka aikana Turun kaupungin Pohjolan lähialueen kotihoidon työntekijät kokoontuivat museoon yhdeksän kertaa. Kolmetuntisilla museotapaamisilla ryhmä tutustui nykytaiteeseen ja kokeili taideohjaajan opastuksella erilaisia taiteen kohtaamisen tapoja. Hanke tuki työyhteisön yhteisöllisyyttä antamalla aikaa, sisältöä ja välineitä vuorovaikutuksen kehittämiseen ja yhdessä toimimiseen. Yksilötasolla hanke rohkaisi työntekijöitä syventymään nykytaiteeseen ja tarkastelemaan arjen asioita uusista näkökulmista.

Raportissa kuvataan vuoden mittaisen prosessin etenemistä ensimmäisestä kokoontumisesta marraskuussa avattuun *Mieleni maut* -näyttelyyn asti. Yhdeksää museokäyntiä tarkastellaan luvuissa kaksi ja kolme taideohjaaja Elli Liipon näkökulmasta.

Hankkeen hyvinvointivaikutuksia seurattiin alku- ja loppukartoituskyselyllä, jotka mittasivat yhteisö- ja yksilötason työhyvinvointia. Alkukartoituksen perusteella henkilöstö voi melko hyvin, mikä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, ettei valituilla mittareilla ole havaittavissa juurikaan muutoksia. Loppukartoitusvaiheessa kaikki vastaajat kokivat voivansa käyttää luovuutta ja henkilökohtaisia vahvuuksia työssään, kun vastaava osuus hankkeen alkaessa oli 73% vastaajista. Myös työyhteisötasolla voi nähdä vuoden aikana tapahtuneen positiivisen muutoksen, kun mittarina on ryhmän jäsenten kokemus työpaikan ilmapiirin kannustavuudesta. Toisaalta kokemus ryhmätyön laadusta oli heikentynyt suhteessa alkutilanteeseen. Tästä huolimatta yksitoista vastaajaa viidestätoista oli jokseenkin samaa mieltä tai samaa mieltä siitä, että hanke oli tiivistänyt työyhteisöä. 80% vastanneista koki hankkeen antaneen voimavaroja työelämään. Kartoitustuloksia ja hyvinvoinnin mittaamiseen liittyvää problematiikkaa tarkastellaan raportin luvussa neljä.

Lomakemuotoisen alku- ja loppukartoituksen ohella ryhmän kokemuksia koottiin toukokuussa kerätyssä välipalautteessa. Työntekijät kokivat museokäynnit rentouttaviksi kiireisen työarjen keskellä. Toisaalta työrutiinien ja museokäyntien yhteensovittaminen tuntui työntekijöistä välillä haastavalta. Keväällä koottua aineistoa esitellään luvussa viisi.

Kulttuurin ja taiteen myönteisistä terveysvaikutuksista on käyty keskustelua läpi 2000-luvun. Keskustelu on konkretisoitunut kulttuuri- ja hyvinvointipalveluiden välisinä yhteistyömuotoina, joista *Taide jää mieleen* on yksi esimerkki. Kulttuurilähtöisten hyvinvointipalveluiden kehittämistyö on vielä monella tapaa kesken ja tutkimustietoa esimerkiksi taiteen hyvinvointivaikutuksista ja vaikutusten mittaamisesta tarvitaan. *Taide jää mieleen* -hanke on tuottanut arvokasta, käytännössä koeteltua tietoa aiheesta. Raportti kuvaa kokemusta avoimesti ja kokoa vuoden aikana esiin nousseita onnistumisia, vastoinkäymisiä. Viimeisessä luvussa (luku 7) pohditaan, mihin suuntaan hyvinvoinnin ympärille kasvavaa yhteistyötä tulisi kehittää.

Sisällys

1	Hankkeen tausta ja tavoitteet.....	2
2	Hankkeen eteneminen keväällä 2012	4
2.1	Kohderyhmä	4
2.1.1	Ryhmän suhde kulttuuriharrastuksiin ja odotukset hankkeelta	4
2.2	Ohjausryhmä.....	5
2.3	Kevään tapaamiset.....	6
2.3.1	Hankkeen esittely kotihoidon työntekijöille	7
2.3.2	Taideohjaaja kotikäynnillä	7
2.3.3	Rakennusvaihe	8
2.3.4	Nykytaide katsomisen tapana	10
2.3.5	Kokemuksesta kuvaksi.....	12
2.3.6	Taiteen tahdissa.....	13
2.3.7	Kuvataide kehollisena kokemuksena	15
3	Hankkeen eteneminen syksyllä 2012.....	18
3.1	Syksyn tapaamiset.....	18
3.1.1	Museon pinnoilla.....	18
3.1.2	Reseptityöpaja.....	20
3.1.3	Mieleni maut	22
3.1.4	Tunnelmatoisintoja.....	25
4	Hankkeen hyvinvointivaikutusten seuranta	27
4.1	Yksilötason työhyvinvointi	27
4.2	Työyhteisötason työhyvinvointi	28
5	Työyhteisön kokemukset hankkeesta ja sen vaikutuksista	30
5.1	Kevään välipalaute	30
5.2	Kokemuksia <i>Taide jää mieleen</i> -hankkeesta.....	31
6	Työhyvinvoinnin mittaamisen haasteita.....	33
7	Yhteenveto ja pohdintaa	35
7.1	Hyvinvointikumppanuuksia solmimassa.....	35
7.2	<i>Taide jää mieleen</i> kulttuurilähtöisen hyvinvointityön kentällä.....	37

1 Hankkeen tausta ja tavoitteet

Työterveyslaitoksen määritelmän mukaan työhyvinvointi tarkoittaa, että työ on mielekästä ja sujuvaa turvallisessa, terveyttä edistävässä sekä työuraa tukevassa työympäristössä ja työyhteisössä. Työhyvinvointi on siten osa työssä käyvän arkea, johon tulisi kuulua myös yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Turun kaupungin henkilöstöohjelmassa vuosille 2010–2013 on henkilöstötyön yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohdaksi määritelty työhyvinvointi. Tavoiteltavia vaikutuksia ovat hyvinvoiva ja työssään viihtyvä, motivoitunut henkilöstö, turvallinen työympäristö ja toimivat työyhteisöt ja yhteistoiminta.

Turun sosiaali- ja terveystoimi yhdistyivät suurorganisaatioksi vuoden 2009 alussa ja suurin organisatorinen mullistus tapahtui kotihoidon toiminta-alueella. Entinen kotipalvelu ja kotisairaanhoidon yhdistyivät yhdeksi toimintayksiköksi, mikä tarkoitti rinnalla työskentelyn sijaan täydellistä toimintojen sulauttamista. Samassa yhteydessä myös maantieteelliset rajat määriteltiin uudelleen ja uusi aluejako otettiin käyttöön. Monelle työntekijälle tämä merkitsi kokonaisvaltaista työnmuutosta. Uudistuksessa muuttui asiakaskunta, työpiste, työtoverit ja jopa esimies. Kotihoitoon muodostui ”yhden yön aikana” 48 uutta työyhteisöä, joilla oli yhteinen tavoite ja visio kotihoidon toteutuksesta. Suuresta mullistuksesta on kulunut lähes kolme vuotta aikaa, mutta työyhteisöjen pelisäännöissä ja yhdessä työskentelemisen tavoissa on vieläkin hiomista. Työyhteisöjen sisäiset ristiriidat kuormittavat ryhmien yksilöitä ja vaikuttavat työssä jaksamiseen joskus olennaisesti. Ryhmähengen puuttuminen verottaa tehokasta työskentelyä ja heikentää työstä saatavaa mielihyvää.

Taide jää mieleen -hankkeessa työyhteisönä olemiseen etsitään uusia näkökulmia museoympäristöstä ja nykytaiteesta. Kohderyhmän työhyvinvointia tuetaan tarjoamalla työpäivän aikana tapahtuvilla säännöllisillä museokäynneillä uusia näkökulmia sekä työyhteisönä olemiseen että omaan arkirutiiniin.

Hankkeeseen osallistuvan Turun kaupungin Pohjolan lähipalvelualueen kotihoidon työntekijät työskentelevät kahdessa tiimissä: ”sisätiimi” toimii Kansallisessa palvelutalossa asuvien ja ”ulkotiimi” lähialueella asuvien asiakkaiden parissa. Taukotilaa lukuun ottamatta tiimien työympäristöt ovat erilaiset. Kotihoidossa työ tehdään pääasiassa yksin, mistä syystä luottamus yhteisöön ja sen tarjoamaan tukeen on työntekijälle tärkeää. Tiimit yhteen kokoavat museokäynnit antavat tilaisuuden yhteishengen lujittamiseen, mikä on voimavara niin yksilö- kuin yhteisötason työhyvinvoinnin näkökulmasta.

Hankkeen taustalla vaikuttaa tieto taiteen ja kulttuurin myönteisistä terveysvaikutuksista. Ruotsalainen Boinkum Benson Konlaan osoitti väitöstutkimuksellaan (2001), että säännöllinen museoissa, konserteissa, elokuvissa ja taidenäyttelyissä käyminen edistää hyvinvointia ja ennustaa tilastollisesti eloonjäämistä. Kulttuuripalveluita aktiivisesti käyttävät elävät siis pidempään kuin henkilöt, jotka eivät näin tee. Vaikka pitkä ikä ei kerrokaan, kuinka hyvinvoivaksi ihminen on itsensä eläessään tuntenut, on tutkimustulos viesti siitä, että kulttuurissa on jotakin joka pitää ihmisen elämässä kiinni. Siitä, mitä tuo jokin on ja miksi juuri museot tuottavat sitä, ei ole yksimielisyyttä.

Kulttuuriharrastusten myönteiset vaikutukset on huomioitu Suomessa valtakunnallisella tasolla. Opetusministeriön julkaisema ”Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010 – 2014” luo pohjaa yhteistyömuotojen kehittämiseksi. Yksi ohjelman kolmesta painopistealueesta on työhyvinvoinnin kehittäminen taiteen ja kulttuurin keinoin. (Liikanen 2010.) Strategisista linjauksista huolimatta kokemuksiä käytännön projekteista on vasta vähän ja tieto niiden vaikuttavuudesta on hajanaisena kentällä. Esimerkiksi hyvinvointi- ja museotyötä yhdistävien menetelmien kehittäminen on vasta alkuvaiheessaan. *Taide jää mieleen* -hanke tuottaaakin kiinnostavaa tietoa taidekokemusten mahdollisuuksista työyhteisöjen kehittämistyössä. Se luo myös pohjaa museoiden ja terveyspalveluiden yhteistyön kehittämiseksi.

Lähdekirjallisuus:

Konlaan, Boinkum Benson (2001) *Cultural Experience and Health: The Coherence of Health and Leisure Time Activities*. Umeå University: Medical Dissertations, New Series no. 706.

Liikanen, Hanna-Liisa (2010) *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010 – 2014*. Opetusministeriön julkaisuja 2010:1.

2 Hankkeen eteneminen keväällä 2012

2.1 Kohderyhmä

Kohderyhmäksi valikoitui Turun kaupungin kotihoidon 22 lähipalvelualueesta kartoituksen jälkeen yksi lähipalvelualue, joka oli kiinnostunut kokeilemaan työhyvinvoinnin kehittämistä hankkeen avulla. Tällä lähipalvelualueella on noin 20 vakituista työntekijää ja pitkäaikaista sijaista, jotka osallistuvat hankkeen tapaamisiin.

Alkuperäisen suunnitelmasta poiketen työyhteisöä ei jaettu pienempiin ryhmiin; esimiesryhmää ei muodostettu eikä työyhteisöä eritelty tiimeihin. Ryhmä osallistui hankkeeseen työyhteisönä, mikä todennäköisesti tuki hankkeen tavoitteita alkuperäissuunnitelmaa paremmin: yhteisillä tapaamisilla tiimeillä on ollut tilaisuus tutustua toisiinsa, mikä ei niiden erilaisista työnkuvista johtuen ole ollut mahdollista arkityössä.

2.1.1 Ryhmän suhde kulttuuriharrastuksiin ja odotukset hankkeelta

Alkukartoituksen yhteydessä työyhteisöltä kysyttiin kulttuuriharrastuksista sekä niiden koetuista vaikutuksista työhyvinvointiin. Vastausten perusteella työntekijät (N=22) harrastivat eniten elokuvia (72%), musiikkia (68%) ja lukemista (59%). Lisäksi puolet työntekijöistä harrasti teatteria. Myös käsityöt (27%), kuvataiteet (27%) ja museot (23%) olivat harrastuksen kohteina. Muita harrastuksia olivat tanssi ja laulu. Kirjoittamista ei harrastanut yksikään työntekijä.

Kysymys kulttuurin vaikutuksista työhyvinvointiin oli muodoltaan avoin. Vastaajat kokivat kulttuuriharrastuksen tukevan työssä jaksamista sen rentouttavan ja arjesta irtaannuttavan vaikutuksen vuoksi. Kulttuuri yhdistettiin nimenomaan vapaa-aikaan, sillä se vie ajatukset pois työstä ja arjesta.

”Kulttuurin harrastaminen rentouttaa ja auttaa saamaan ajatukset pois töistä”

”Hyvän kirjan tai elokuvan pariin uppoutuminen irrottaa ajatukset välillä hektisestäkin työstä.”

Yhden vastaajan mukaan kulttuuriharrastus on keino pitää työ- ja muu elämä toisistaan erillään. *Taide jää mieleen* -hanke haastaa tämän rajanvedon, sillä se tuo kulttuurin keskelle työpäivää. Osa ryhmästä ei nähnyt kulttuuriharrastuksen ja ihmisläheisen työn rajaa läpäisemättömänä. Heidän kokemuksena mukaan kulttuuriharrastus rikastuttaa työtä ja tuo siihen sisältöä: kokemuksista voi esimerkiksi keskustella asiakkaan kanssa. Yksi vastaaja koki, että kulttuurin harrastaminen voi lisätä työntekijän innovatiivisuutta.

”Tukee, voi kertoa elämyksistä ja tunnelmista asiakkaalle. Lisää keskustelunaiheita asiakkaiden kanssa ja yleensäkin ihmettelyä maailman menosta.”

”Kulttuurin harrastaminen voi tuoda uusia ideoita, joita voi hyödyntää myös kotipalvelussa.”

Näkemykset kuvaavat hankkeen tavoitteita osuvasti: taidekokemus voi parhaimmillaan kantaa museon seinien ulkopuolelle. Se voi laukaista arkisia oivalluksia tai tuoda sisältöä ja näkökulmaa asiakkaiden ja työtovereiden kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen.

Ryhmältä kysyttiin myös hankkeeseen liittyviä odotuksia. Odotukset kohdistuivat uudelleenlaiseen taiteen ja kulttuurin kohtaamiseen sekä työyhteisönä toimimiseen. Hankkeelta toivottiin elämyksellisyyttä ja tutustumista uusiin taiteen ja kulttuurin harrastusmuotoihin.

"että taide jää mieleen, oppia katsomaan taidetta uudella tavalla."

Hankkeelta odotettiin myös tukea työssä jaksamiseen. Sen toivottiin tuovan vaihtelua arkiritiiniin, mielenvirkistystä ja positiivista jaksamista niin työhön kuin elämään yleensä.

"... elämyksiä ja piristystä arkiseen puurtamiseen."

Työyhteisön yhdessä tekeminen oli myös yksi hankkeen osallistujien odotuksista. Hankkeen toivottiin mahdollistavan työkavereihin tutustumisen ilman työpaineita sekä edesauttavan tiimien yhdistymistä ja työilmapiirin parantumista. Työyhteisö oli siis jo hankkeen alkaessa sisäistänyt sen idean ja tavoitteet.

"Rentoa yhdessäoloa ja mukavaa mieltä"

"Kaikkea uutta, ennen kokematon, yhdessä tekemistä, tiimien yhdistymistä"

2.2 Ohjausryhmä

Hankkeen ohjausryhmä koostuu Turun kaupungin sosiaali- ja terveystoimen kotihoidon sekä historian ja nykytaiteen museo Aboa Vetus & Ars Novan edustajista.

Turun sosiaali- ja terveystoimen edustajat:

Anne Rauhala	Kotihoidon johtaja
Helena Nikkola	Palvelupäällikkö, kotihoito
Maarit Siutla-Lång	Palveluesimies, kotihoito (Pohjola)
Elisa Pessi	Erytysiasiantuntija, kotihoito (tammi–toukokuu 2012)
Maarit Salminen	Pääluottamusmies, JHL sosiaali- ja terveystoimi
Johanna Ritvanen	Erytysiasiantuntija, kotihoito (elokuu 2012 – helmikuu 2013)

Historian ja nykytaiteen museon Aboa Vetus & Ars Novan edustajat:

Johanna Lehto-Vahtera	Museonjohtaja
Janna Jokela	Museolehtori
Elli Liippo	Taideohjaaja
Laura Boxberg	Tiedottaja-amanuenssi (ma.)

Ohjausryhmä kokoontui hankkeen aikana viisi kertaa.

2.3 Kevään tapaamiset

Hankkeeseen osallistuvan työyhteisön palveluesimies Maarit Siutla-Lång ja ryhmän vetäjänä toimiva taideohjaaja, taidekasvattaja (FM) Elli Liippo sopivat keväälle noin kuukauden välein tapaamisajat. Tapaamiset järjestettiin Aboa Vetus & Ars Nova -museon tiloissa ja ne olivat kestoltaan parituntisia (klo 13 – 15.30). Kevään aikana tapaamisia oli museolla yhteensä viisi. Tämän lisäksi taideohjaaja kävi Kansallisessa palvelutalossa esittelemässä hankkeen ja seuraamassa kotihoidon työntekijän työtä yhden aamupäivän ajan

Päivämäärä	Sisältö
24.1.2012	Hankkeen esittely lähipalvelualueen työntekijöille
1.2.2012	Taideohjaaja kotikäynnillä – aamupäivä kotihoidon työntekijän kanssa
7.2.2012	Rakennusvaihe – museoympäristöön tutustuminen ja alkukartoituslomakkeiden täyttö
28.2.2012	Nykytaide katsomisen tapana
20.3.2012	Kokemuksesta kuvaksi – arkikokemuksen tarkasteleminen ja visuaalinen esittäminen
17.4.2012	Taiteen tahdissa – ajankulu museotilassa, taiteessa ja mielessä
22.5.2012	Kuvataide kehollisena kokemuksena

Taideohjaaja vastasi sisällön suunnittelusta ja käytännön toteutuksesta yhteistyössä ohjausryhmän kanssa. Tapaamiset koostuivat näyttelyihin tutustumisesta ja kokemusten purkamisesta puhumisen ja tekemisen avulla. Jokainen iltapäivä suunniteltiin oman teemansa ympärille. Aiheet nousivat museossa esillä olevasta taiteesta ja museoympäristöstä. Jokainen iltapäivä oli siis ainutkertainen kokonaisuus ja kytköksissä museon senhetkiseen näyttelysisältöön.

Tapaamiset alkoivat iltapäivään orientoitumisella; ohjaaja kertoi, mitä oli luvassa ja sitoi iltapäivän sisällön aikaisempiin tapaamisiin. Tekemistä rytmittivät puolen tunnin kahvitauot, joiden aikana ryhmä sai keskittyä vapaamuotoisempaan yhdessä olemiseen ja museomiljöössä viihtymiseen. Iltapäivän lopuksi tapaaminen koottiin ajatuksia vaihtamalla ja palautetta antamalla. Käsikirjoitus oli luonteeltaan joustava ja tilanteen mukaan muuttuva: tavoitteena oli tarjota osallistujille aikaa ja tilaa kuvataiteen kohtaamiseen. Avainsanoja tapaamisten toteutuksessa oli nykytaiteen saavutettavuuden lisääminen, osallistujalähtöisyys ja kiireettömyys.

Taide jää mieleen -tapaamisten tavoitteena on ollut rohkaista osallistujia löytämään itselle sopivia tapoja olla tekemisissä nykytaiteen kanssa. Lähtökohtana on ollut ryhmän aktivoiminen vastaanottamisprosessissa. Valmiin, taidehistorian suodattaman tietämyksen sijaan harjoitukset ovat tarjonneet ryhmälle välineitä taiteen kokemiseen ja kokemusten jakamiseen. Tekeminen ei ole edellyttänyt ryhmältä ennako-osaamista tai tietämystä. Päinvastoin. Tehävissä nousi toistuvasti esille se, etteivät nykytaiteen teemat ole etäällä omasta elämästä.

Tapaamisten lisäksi työntekijät täyttivät päiväkirjaa tapaamisten herättämistä tuntemuksista. Heille annettiin myös pieniä tehtäviä valmisteltavaksi seuraavaa tapaamista varten. Taideohjaaja on ylläpitänyt [blogia](http://taidejaamieleen.blogspot.com) (taidejaamieleen.blogspot.com), joka on seurannut hankkeen etenemistä. Blogitekstit ovat tarjonneet niin osallistujille kuin hankkeesta kiinnostuneillekin mahdollisuuden tutustua hankkeen taustoihin.

Alaluvuissa 2.3.1–2.3.7 kevään tapaamisia kuvataan yksityiskohtaisemmin. Kuvaukset perustuvat taideohjaajan tapaamisista kirjoittamaan päiväkirjaan.

2.3.1 Hankkeen esittely kotihoidon työntekijöille

Hankeidea esiteltiin kohdehenkilöstölle, lähipalvelualue Pohjolan työntekijöille 24.1.2012 heidän omalla työpaikallaan. Hankkeen esitteli taideohjaaja Elli Liippo historian ja nykytaiteen museo Aboa Vetus & Ars Novasta. Hän toimii kontaktihenkilönä museon ja ryhmän välillä suunnittelen ja toteuttaen tapaamiset. Myös museopedagogi, ohjausryhmän jäsen Janna Jokela oli paikalla.

Esittelyn tavoitteena on välittää osallistujille tietoa siitä, mikä *Taide jää mieleen* -hanke konkreettisesti on ja miten se näkyy heidän arjessaan. Hankkeen esittelyssä kerrottiin idean lähtökohdista, alkuunpanijoista sekä sosiaali- ja terveystoimen ja Aboa Vetus & Ars Nova -museon yhteistyöstä. Henkilöstölle kerrottiin hankkeen pyrkivän edistämään henkilöstön hyvinvointia nykytaiteen ja yhteisöllisyyden keinoin. Ryhmälle kerrottiin, että hankkeen vaikutuksia seurataan alku- ja loppukartoituksin. Työntekijät täyttävät työhyvinvointiin ja yhteisöllisyyttä koskevan kyselykartoituksen ensimmäisellä ja viimeisellä tapaamiskerralla. Vastaukset analysoidaan työyhteisötasolla.

Ensimmäinen kosketus nykytaiteeseen otettiin jakamalla siihen liittyviä kokemuksia ja näkemyksiä. Taideohjaaja mainitsi, että nykytaiteelle on vaikea luoda tiukkarajaista määritelmää. Laveana määritelmänä voisi sanoa, että taide on tapa merkityksellistää, kyseenalaistaa ja ymmärtää todellisuutta. Näin ollen sen toimintatavat eivät eroa kovinkaan paljon siitä, kuinka me arjessa kohtaamme toinen toisemme.

Taiteen ja kokijan kohtaamisessa kumpikin osapuoli on aktiivinen: taide ei anna asioita pureksittuina, vaan vaatii kokijalta aktiivista merkitysten, näkemysten ja tuntemusten prosessointia. Vastavuoroisuus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, eivätkä taiteen myönteiset vaikutukset ole taattuina. Toisinaan taide synnyttää myös tuskastumisen ja riittämättömyyden kaltaisia epämielisiä tunteita. Taide jää mieleen -hankkeessa kohtaamme nykytaiteen haasteet ja etsimme keinoja kääntää ne voitoksi. Emme siis oleta, että näyttelytilassa oleileminen ja taiteelle altistuminen vaikuttaisivat mielialaan kirkasvalolampun tavoin. Jotta taide voisi *jäää mieleen*, on mieli avattava sen vaikutuksille.

Nykytaide aikaansaa ihmisissä monenlaisia reaktioita. Se saattaa tuntua haastavalta ja kieleltään etäiseltä. Toisinaan on vaikea sanoa, onko jokin taidetta vai ei. Haastavuudestaan huolimatta *nykytaide* on meidän aikamme kulttuuria, joka tarjoaa tarttumapintoja myös ”ensikertalaiselle”. Nykytaide ei anna asioita valmiiksi pureksittuina, vaan vaatii aktiivista työstöä ja yhdessä pohtimista.

Jokainen sai esittelyn yhteydessä kuoren, jossa oli kirjemuotoon laadittu tiivistelmä ohjaajan kertomasta, hänen yhteystietonsa ja kaksi pääsylippua museoon. Halutessaan osallistujat saivat tutustua museoon vaikka ystävän kanssa jo ennen ensimmäistä tapaamista.

2.3.2 Taideohjaaja kotikäynnillä

Työyhteisön arkeen tutustuakseen taideohjaaja vietti aamupäivän Pohjolan piirissä työskentelevän kotihoidajan kanssa. Hankkeen esittelyn yhteydessä sovimme Eijan kanssa, että hän ottaisi ohjaajan mukaansa aamukierrolle. Kävimme aamun aikana neljässä kodissa, joista kussakin vietimme vajaan tunnin. Eijan mukaan tämä oli työtahtina tavanomainen.

Ulkopuolisen näkökulmasta kotihoidajan työ asettui kodin- ja sairaanhoidon välimaastoon: asiakkaat saivat apua arjen askareisiin, kuten peseytymiseen ja ruokailuun sekä asiantuntevaa, sairaanhoidollista apua esimerkiksi lääkkeiden annostelussa ja haavojen sitomisessa. Työ vaatii tekijältään itsenäisyyttä ja päätöksentekokykyä. Ammatillinen tuki on puhelimen päässä, mutta kenttätyö vaatii rohkeutta, asiantuntemusta ja luovuutta. Jokainen päivä on erilainen, eikä seuraavan työpäivän kulkua voi ennustaa etukäteen. Lounaskeskustelussa

nousi esiin se, että työntekijät tiedostavat työnsä vaativuuden, mutta pitävät sitä antoisana osittain juuri sen itsenäisen luonteen vuoksi. He arvostavat tekemäänsä työtä.

Yhteistyö asiakkaan kanssa oli mutkatonta ja intiimiä. Työn keskellä aikaa jäi myös seurusteluun. Hoitaja oli hyvin perillä asiakkaan elämäntilanteesta ja historiasta, esimerkiksi perhesuhteista ja harrastuksista. Vuorovaikutus oli tuttavallista.

Eija oli kiinnittänyt paljon huomioita työympäristönsä esteettisyyteen. Hän piti etuna sitä, että sai hoidon lomassa tutustua ihmisten koteihin ja elinympäristöihin. Hän nautti muun muassa maalauksista, viherkasveista ja asunnoista aukeavista näköaloista. Astiakaapin kauniit vanhat astiat tekivät hänen mielestään tiskaamisesta mielenkiintoista. Eija oli varsin kiinnostunut taiteen ja oman työn yhteen saattamisesta.

2.3.3 Rakennusvaihe

Ensimmäisellä museokäynnillä (7.2.2012) tutustuttiin museotilaan. Vierailimme ryhmän kanssa museon yleisötiloissa (työpaja-, kokous-, kahvila- ja näyttelytilat) sekä tapasimme Ars Novan henkilökuntaa (amanuenssi Pamela Andersson ja tutkija Eeva Holkeri). Tapaaminen tarjosi mahdollisuuden tutustua näyttelyrakentamiseen, installaatiotaiteeseen ja nykytaiteilijan työhön, sillä Ars Novassa pystytettiin parhaillaan Speed of Darkness -nimistä valo- ja tilataiteen näyttelyä. Tapaamisella kartoitimme myös tulevaa keskustelemalla taiteen ja kulttuurin vaikutuksia työhyvinvointiin ja sitä, miten tässä hankkeessa näitä vaikutuksia tavoitellaan yhteisen tekemisen ja taiteen äärellä olemisen avulla.

Iltapäivä alkoi Factory-työpajatilassa, jossa taideohjaaja kertoi museosta ja ensimmäisen tapaamisen sisällöstä. Alkukartoituslomakkeet täytettiin tapaamisen aluksi. (Kartoitustulokset ovat luettavissa raportin luvussa 4.) Tapasimme taidemuseon amanuenssi Pamela Anderssonin, joka kertoi ryhmälle työstään ja taidenäyttelyiden tekemisestä. Hänen johdatuksellaan kiersimme rakenteilla olevaa Speed of Darkness -näyttelyä. Näyttelytilassa oli hämärää ja rakennusmateriaalien keskellä varsinaisia teoksia oli työläs hahmottaa. Kokemus poikkesi tavanomaisesta näyttelykäynnistä kaikin tavoin: kokonaisuus oli keskeneräinen ja installaatioteoksia viimeisteltiin silmiemme edessä. Näyttelyä oli pystyttämässä museon henkilökunnan lisäksi taiteilijat. Ensimmäisellä tapaamisella ryhmä sai siis aavistuksen siitä, mitä nykytaiteilijan työnkuvaan kuuluu.

Kahvitauon jälkeen kokoonnuimme museon toiseen kerrokseen, jossa *Kertomuksia kokoelmasta* -näyttely esittelee Matti Koivurinnan säätien taidekokoelman teoksia kevään ajan. Taideohjaaja oli valmistellut yhteen huoneeseen keskittyvän opastuksen, jossa hyvinvoinnin ja taiteen yhtymäkohtia lähestyttiin esillä olevien teosten kautta.

Karel Appelin värikylläisen työn kautta lähestyimme luovuuden teemaa. Pohdimme sitä, kuinka luovuudesta puhutaan nykyään paljon, mutta sen paikantaminen omassa arjessa on toisinaan vaikeaa. Toin esille sen, kuinka taidepuheessa on ollut tapana mystifioida luovuutta rajaamalla se esimerkiksi taiteilijan, mielisairaana tai lapsen yksinoikeudeksi. Ehkä tästä syystä luovuuden näkeminen osana omaa arkipäivää on toisinaan niin vaikeaa. Esitin myös väitteen siitä, että usein luovuuden muistaa vasta silloin, kun sen käyttö on syystä tai toisesta estynyt. Ryhmä oli yksimielinen siitä, että arjessa lipsahtaa aika-ajoin suorittamisen oravanpyörään, jolloin luovuudelta katkeaa siivet.

Tästä keskustelu siirtyi hyvinvointiin. Esitin nykykeskustelussa esiintyvän tulkinnan, jonka mukaan hyvinvointi on ekologinen tasapainotila: Hyvä elämä ei synny vain saamalla, vaan se edellyttää myös antamisen, jakamisen osallisuuden kokemuksia. Tämä tarkoittaa omien voimavarojen, kuten luovuuden hyödyntämistä. Hyvinvointi syntyy suhteessa ympäristöön ja yhteisöön: osallistuminen ja osallisuuden kokeminen kasvattavat sosiaalista pääomaa, joka puolestaan tuottaa hyvinvointia. (Hyyppä & Liikanen 2005, 39–42).

Työ, samalla tapaa kuin taide voi olla kanava omien voimavarojen käyttöönnotolle. ”Työ on lähtökohtaisesti ihmiselle hyvä asia ja parhaimmillaan työpaikka onkin terveyden edistämisen paikka. Tässä taiteella voi olla tärkeä rooli, jos niin halutaan” (von Brandenburg 2007, 186). Yksi naisista mainitsi, että hän kokee voivansa hyvin, kun elämän eri osa-alueet, kuten työ ja vapaa-aika, ovat tasapainossa. Puhuimme siitä, että kokemus tasapainosta synnyttää elämään sellaista hallinnan tunnetta, joka lisää epävarmuuden sietokykyä ja tuo varmuutta muutostilanteisiin.

Mikä rooli taidemuseokäynnillä voisi olla työn ja muun elämän tasapainottamisen kannalta? Ryhmästä nousi ajatus, että taidemuseoympäristö antaa mahdollisuuden sellaiseen pysähtymiseen ja hengähtämiseen, johon ei ole työpäivän aikana mahdollisuutta. Säännölliset museokäynnit antavat uudenlaista puhtia myös taiteen kohtaamiseen: tavanomaisesti taidenäyttelyssä näyttelytilan läpi kävellään ja teoksia katsellaan vain pintapuolisesti. Pysähtyminen, alas istuminen ja keskusteleminen näyttelytilassa avaavat teoksia uudella tavalla. Tämä oivallus on taideohjaajan näkökulmasta erinomainen lähtökohta jatkoon suunnittelulle: pysähtyminen on avainsana niin kotihoitajan arjen rytmittämässä kuin myös nykytaiteen kohtauksessa. Se on jotakin, jota sekä ryhmä että nykytaide kaipaavat ja jolle taidemuseoympäristö antaa hyvät puitteet.

Andy Warholin taiteen kautta lähestyin vielä nykytaiteen tapaa keskustella arkielämän kanssa. Warholin serigrafia *Mao* (1972) viittaa estetiikallaan oman aikansa mainoskuvastoon. Poliittinen kuva-aihe oli aikanaan päivänpolttava. Se ei siis ole aikansa arjesta irrallaan, vaan kommentoi ja lainaa sitä suoraviivaisesti. Myös meidän aikamme taiteelle on tyypillistä, että se maastoutuu jokapäiväiseen. Kuvataidekasvatuksen professori (TAIK) Helena Sederholmin mukaan ”taiteilija ei luo ennennäkemätöntä vaan löytää asioita, hän järjestelee omia ja muiden kokemuksia uudelleen, aina hiukan eri tavalla, kuten tehdään kun leikitään vailla pelin tiukkoja sääntöjä.” (Sederholm 2007, 143) Taide tarjoaa näkökulmia tuttuun ja tavanomaiseen. Se esittää tulkintoja ihmisten arvioitaviksi: näinkin tämän voisi nähdä. ”Mutta mikä tärkeintä, taide kysyy myös: Mitä mieltä sinä olet? (emt. 145 - 146) Taide ei siis välitä valmista tietoa, vaan tarjoaa alustan sen tuottamiselle. Sederholm kirjoittaa: ”tulkinta on sellaisen yhteyden löytämistä, joka sitoo taiteen elämismailmaan ja arkeen taiteen kokijan omien kokemusten pohjalta.” Hänen mukaansa taide on toimintatapa, jonka avulla voimme järjestellä ja eritellä kokemusmaailmaamme, jotta voisimme kokemusmaailmamme kautta myös oppia. (Emt. 146.) Nykytaide on siis keskustelevala tila, joka pystyssä pysyäkseen vaatii myös kokijan panostusta. Parhaimmillaan tämä vaivannäkö voi johtaa näkökulmia avartaviin oivalluksiin ja sitä kautta myös hallinnan tunteen vahvistumiseen.

Lopuksi kokoonnuimme Biljardisali-nimiseen kokoushuoneeseen. Jokainen sai päiväkirjan, jota täytetään ohjatusti tapaamisilla ja itsenäisesti tapaamisten välillä. Päiväkirjat ovat henkilökohtaisia lokikirjoja, joihin tallentuu osallistujien prosessin aikana kulkema matka. Teimme iltapäivän lopuksi mielikuvamatkan, joka johdatteli osallistujat ensimmäiseen päiväkirjamerkintään. Ryhmä kuunteli ohjaajan laatiman ”mielikuvaopastuksen”, joka kuvaili museossa esillä olevaa Anish Kapoorin *Enkeli*-nimistä kiviveistosta. Teos poikkeaa muista näyttelytilassa esillä olevista kokoelmateoksista, sillä se on pysyväissijoituksessa museon kylpyhuoneessa. Kirjoitustehtävä tuntui joistakin vaikealta. Luin etäopastuksen selvyuden vuoksi toiseen kertaan. Tapaamisen lopuksi ryhmä sai kutsut *Speed of Darkness* -näyttelyn ja Takka-huone-näyttelyn avajaisiin.

Lähdekirjallisuus:

von Brandenburg, Cecilia (2007) *Taide ja työhyvinvoinnin edistäminen – tehokkuusajattelua vai elämänlaadun parantamista?* Teoksessa Taide keskellä elämää. Toim. Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen. Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106. Like, Helsinki.

Hyyppä, Markku T. & Liikanen, Hanna-Liisa (2005) *Kulttuuri ja terveys*. Edita, Helsinki.

Sederholm, Helena (2007) *Taidekasvatus – samassa rytmissä elämän kanssa*. Teoksessa Taide keskellä elämää. Toim. Marjatta Bardy, Riikka Haapalainen, Merja Isotalo & Pekka Korhonen Nykytaiteen museo Kiasman julkaisuja 106. Like, Helsinki

2.3.4 Nykytaide katsomisen tapana

Toisella (28.2.2012) tapaamisella keskityimme Speed of Darkness -näyttelyyn. Tapaamisella pureuduttiin siihen, minkälaisia näkökulmia nykytaide voi avata jokapäiväiseen ja miten nämä näkökulmat ovat sovitettavissa omaan elämään. Voiko teos näyttää arkiympäristöstä jotain sellaista, mitä ei muuten huomaisi? Tapaamisella keskityttiin siihen, kuinka nykytaide kommunikoi arkikokemuksen kanssa. Työskentelytavat haastoivat ryhmää uudenlaiseen näyttelytilassa olemiseen: ohjaaja ei opastanut ryhmää perinteiseen tapaan, vaan antoi ryhmälle mahdollisuuden tulkita teosta omista lähtökohdista. Taiteen kohtaamisessa sovellettiin draamallista eläytymistä, joka sai alkukipinän sana-assosiaatiosta ja muovautui käsikirjoitetuksi keskusteluksi.

Tapaaminen alkoi Factory-työpajatilasta. Iltapäivään orientoituminen alkoi leikkimielisellä tutustumisella. Kokoonnuimme ringiin, jossa jokainen sai vuorollaan sanoa etunimensä ja etunimen ensimmäisellä alkukirjaimella alkavan, itseä kuvaavan sanan. Piirissä seuraavan oli sanottava häntä ennen olleiden nimet ja vasta sitten omansa. Tehtävä oli haastava, sillä ringissä oli 18 henkilöä ohjaaja mukaan luettuna. Harjoitus herättikin aluksi epäilyksiä: nimien ja sanojen muistamista pidettiin mahdottomana. Loppuen lopuksi harjoituksesta pidettiin ja sen todettiin olevan myös hyödyllinen: työntekijöiden vaihtuvuuden ja työn itsenäisen luonteen vuoksi työkavereiden nimien kertaaminen oli tarpeellista.

Iltapäivä jatkui *Speed of Darkness* -näyttelyssä. Kokoonnuimme virolaisen Karel Koplimetsin *Pelon lähiöt* -videoteoksen (2012) ääreen. Teoksen mustavalkoinen ja rakeinen kuva muistuttaa valvontakamerakuvaa, joka tallentaa autiota kaupunkimaisemaa. Hämyinen estetiikka ja elokuvamainen musiikki antavat kuitenkin olettaa, että koska tahansa saattaa tapahtua mitä tahansa. Pyysin ryhmää katsomaan videota hetken itsenäisesti. Tämän jälkeen pyysin jokaista kirjoittamaan tarralapulle sanan, jonka teos nostattaa mieleen. Lattialla, videosermin edessä oli musta ja valkoinen kartonkiarkki. Jokainen sai liimata oman sanansa joko mustalle tai valkoiselle kartongille. Kun sanat olivat kartongeilla, luin ne ryhmälle ääneen. Assosiaatioilla tuotetut sanat viittasivat erityisesti valoon (hämyinen, utuinen, pimeä) sekä teoksen synnyttämiin tunnetiloihin (pelko, suru, jännitys). Suurin osa sanoista oli mustalla kartongilla.

Seuraavaksi jakauduimme neljään ryhmään. Jokainen ryhmä valitsi henkilön, joka kirjoitti arkeilla olevat sanat ylös. Seuraavaksi annoin ryhmille tehtäväksi valita kummaltakin arkilta viisi sanaa ja rakentaa niiden varaan vuoropuhelu. Sanoista kasvatettiin lauseita taivuttamalla niitä sopivaan muotoon ja lisäämällä sopivalta tuntuvia sanoja niiden ympärille. Ryhmien tuli myös pohtia sitä, missä keskustelu käytiin ja ketkä siihen osallistuivat.

Harjoituksen ajatuksena oli, että ryhmä tuottaisi assosiaation ja käsikirjoituksen avulla Koplimetsin teokseen tulkinnallisen kerroksen, tapahtuman tai tilanteen, joka muuttaisi aution kaupunkimiljöön eläväksi. Draamalähtöinen työskentely on oiva keino lähestyä nykytaidetta. Installaatiotaide ja esimerkiksi Koplimetsin teos on näyttämömaisyysdessaan kutsuva dialogin rakentamiselle. Draamalliseen eläytymiseen heittäytyminen ja käsikirjoittamiseen paneutuminen olisi kuitenkin vaatinut hieman enemmän lämmittelyä.



Pienryhmässä pureuduttiin pohtimaan videoteoksen mahdollisia ja mahdottomia tapahtumia. Kuva: Ville Sirkiä.

Kiersin jokaisen ryhmän luona kertaamassa tehtävän ohjeistuksen ja tarjoamassa apua. Ryhmät tuntuivat olevan työn touhussa, mutta purkuvaiheessa tunnelmat olivat osalla tyytymättömät. Jostakusta tuntui, että ohjaaja tavoitteli tehtävällä ”jotakin suurempaa”, mikä luonnollisesti hankaloitti tekemistä. Muistutin ryhmää siitä, että yhtä oikeaa vastausta ei ole. Sovimme yhteisesti siitä, että ohjaaja keskittyy jatkossa tehtävänantojen selkiyttämiseen. Vastavuoroisesti ryhmä lupasi sanoa rohkeasti ääneen, mikäli jokin asia olisi epäselvä. Epävarmuuden tunteita varmasti syntyisi jatkossakin, mutta ohjaajan tehtävä olisi varmistaa, ettei turvallisuuden ja luottamuksen kokemus kuitenkaan kärsisi. Sopimus vakautti yhteistyömme pohjaa.

Käsikirjoitustehtävä purettiin kahvitaun jälkeen. Kokoonnuimme Koplimestin videosermin ”nurjalle puolelle”, joka paljasti teoksen kaksijakoisen luonteen. Videosermin takana oli taiteilijan rakentama pienoismalli lähiöstä, jonka sisään oli asennettu pieniä videokameroita. Videosermillä näkemämme valvontakameramateriaali oli siis tosiasiallisesti suoraa kuvaa pienoismallista. Uhkaavan tuntuinen, pelon tunteita herättänyt urbaani maisema esittikin viatonta pienoismallikaupunkia. Käsikirjoitukset olisivat olleet toisenlaisia, mikäli olisimme tehneet ne Lego-kaupunkia muistuttavan pienoismallin äärellä. Video siis etäännytti pienoismallin todellisuudesta. Kaksi pienryhmää luki käsikirjoituksensa muulle ryhmälle. Molemmat dialogit sijoittuvat kotikaupunkiin, toinen kotihoitajien työympäristöön. Käsikirjoitusten kautta pohdimme valvontakamerakuvan ja ”pienoismallitodellisuuden” suhdetta. Kerroin ryhmälle, että Karelin teoksen taustalla on lähiöihin kohdistuvat ennakkoluulot. Lähiöitä pidetään vaarallisina, vaikka tilastollisesti mitattuna ne ovat suhteellisen turvallisia. Faktatieto ei kuitenkaan lievennä pelkoa öistä, autiota lähiötä kohtaan. Myöskään tieto siitä, että suurin osa tapaturmista tapahtuu kotona, ei saa meitä pelkäämään kotona olemista. Kyse on osittain siis siitä, millä tavalla asiat meille esitetään ja miten me olemme ne tottuneet näkemään. Esimerkiksi sadut, kertomukset, uskomukset ja elokuvat ohjaavat katsetta. Mainonta ja markkinointi muokkaavat mielikuvia tietyistä paikoista. Myös uutisoinnissa saatetaan yleistää asioita ja ylläpitää ennakkoluuloja ja vääristyneitä asenteita joitakin paikkoja kohtaan. Koplimestin teos on hyvä esimerkki tästä.

Päivän loppuksi pyysin jokaista mainitsemaan, mikä iltapäivässä oli onnistunutta ja mikä tuntui vaikealta. Alkuleikki jäi mieluisana mieleen. Positiivista oli myös se, että museossa oli aikaa miettiä ja syventyä asioihin toisin kuin kiireisen työpäivän aikana. Tapaaminen toi siis mukavaa vaihtelua arkirutiiniin. Toisaalta osa ryhmästä mainitsi myös siitä, että työpäivän jälkeen olo on väsynyt ja keskittyminen vaikeaa. Myös näyttelytilan hämäryydessä ja poikkeavassa äänimaailmassa oleminen tuntui toisista uuvuttavalta.

2.3.5 Kokemuksesta kuvaksi

Kolmannella tapaamisella (20.3.2012) keskityttiin katsomisen sijaan käsillä tekemiseen. Inspiraationa toimi viime tapaamisella nähdyt valo- ja tilainstallaatiot. Lähtökohdat ja sisältö tekemiselle poimittiin osallistujien arkikokemuksesta. Iltapäivän aikana päiväkirjamerkinnot muuttuivat luonnon valolla leikkiväksi paperi-installaatioksi. Tekemisen kannalta keskeistä oli kokemusten yhteinen jakaminen: prosessi käytiin läpi ryhmänä. Iltapäivän lopuksi kokosimme syntyneet tuotokset yhteiseksi valoteokseksi.

Tapaamisen aluksi ohjaaja palasi edelliseen tapaamiseen ja satoi sen sisältöä iltapäivään: tällä kerralla viime tapaamisella käsittelemämme teemat tuotaisiin työpajatilaa. Keskitysimme omaan elinympäristöön liittyvien kokemusten kuvaksi tekemiseen. Muistutin myös viime kerralla tekemästämme sopimuksesta, joka oli myös osallistujilla mielessä.

Työpajatilalla oli maalarinteippijana, jolle pyysin osallistujia asettumaan sen mukaisesti, kuinka mielellään he tulivat museoon. Hajontaa oli paljon ja mielialajana täyttyi tasaisesti. Kun oma paikka oli löytnyt, saivat halukkaat kertoa, miksi olivat valinneet kyseisen kohdan. Kommentteja: aamu oli ollut kiireinen, vessassa käymiseen ja syömiseen ei ollut aikaa ja viimeiset asiakaskäynnit olivat hätäisiä. Museoon tuleminen ei siis helpottanut, vaan pikemminkin vahvisti kiireen tuntua. Osalla oli mitäänsanomaton olo museoon tulemisen suhteen. Tapaamista oli myös odotettu, sillä viime kerrasta oli jäänyt energinen olo. Innostuneet kertoivat olevansa mielissään päästessään pois työympäristöstä ja odottavansa, mitä tuleman pitää. Aiemmat tapaamiset saivat kiitosta.

Työntekijät olivat edellisellä kerralla saaneet ”kotitehtäväksi” kirjata ylös kulkureittinsä yhden päivän ajan. Vain muutama oli tehnyt tehtävän kotona, joten palasimme siihen yhteisesti. Luin tehtävänannon ryhmälle ja pyysin heitä kirjoittamaan ranskalaisin viivoin, minkälaisissa paikoissa he olivat päivän aikana kulkeneet. Kun tämä raakaversio oli valmis, kehoitin heitä palaamaan mielikuvissaan reitille, ja muistelemaan, minkälaisia tuntemuksia, mielialoja reitille liittyi. Alkuun pääsyn helpottamiseksi luin ryhmälle oman reittikuvaukseni, jonka olin kirjoittanut etukäteen.

Pöydälle oli koottu erilaisia karttoja (kaupunkikarttoja, turistikarttoja, mainoskarttoja, maantiekarttoja...). Pyysin ryhmää katselemaan karttoja ja kiinnittämään huomiota siihen, minkälaisia merkintöjä niissä oli käytetty. Mitä oli merkitty karttaan ja mitä ehkä jätetty merkitsemättä? Karttojen selailu johdatteli omien, hetkeä aikaisemmin kirjattujen reittien kuvittamiseen. Kerroin ryhmälle, että seuraavaksi muuttaisimme kirjoitetun reitin kuvaksi. Pyysin heitä pohtimaan, minkälainen jälki omasta arkireiteistä jäisi? Idean konkretisoimiseksi näytin ryhmälle, minkälainen kartta omasta, ryhmälle lukemastani reitistä oli syntynyt. Reittien merkitsemisessä saisi käyttää mielikuvitusta: Kuinka ilmaista karttasymbolein kiirettä tai aamuruuhkaa? Millä tavoin koti- ja työmatkaa kuvaavat viivat eroaisivat toisistaan?

Kartan kuvittaminen tehtäisiin parityöskentelynä: jokainen saisi lukea reittikuvauksensa parille, joka puolestaan toimisi reitin kuvittajana. Parityöskentely ei kuitenkaan tuntunut sopivalta työskentelytavalla: tehtävää pidettiin vaikeana. Olin yllätynyt siitä, kuinka hanakasti mielipide nousi esille muutaman osallistujan puheessa. Jännittyneisyys harjoitusta kohtaan levisi myös muihin, kun muutama osallistujista asettui jyrkästi parityöskentelyä vastaan. Tilanne kuitenkin rauhoittui, kun sovimme, että tehtävän saisi tehdä myös itsenäisesti. Yksi pari rohkaistui keilemaan yhteistyötä.

Kahvitauon jälkeen palasimme luonnosten pariin. Seuraavana vuorossa oli luonnoksen työskentely paperiteokseksi. Tekniikaksi olin valinnut reiättämisen: parsinneuloilla ja sukka puikoilla pistelemällä paperille syntyi valoa läpäiseviä reitistöjä. Työkalut ja materiaalit olivat tuttuja, mutta tapa, jolla niitä käytimme, poikkesi tavanomaisesta. Valoteoksen pohjana toimivat kuusikulmion muotoon leikatut akvarellipaperin palaset. Muoto valikoitui siksi, että kuusikulmioi-

den yhteen liittäminen oli helppoa: idea oli, että yksittäiset reitit koottaisiin yhteiseksi reitistöksi.

Reittiluonnosta apuna käyttäen jokainen sai asetella sopivan määrän kuusikulmioita omalle reitilleen. Solumuovi toimi pehmeänä alustana pistelylle ja erikokoisilla neuloilla ja puikoilla paperin pinnasta sai elävän. Ryhmä työskenteli intensiivisesti. Ainoa ääni oli neulojen pistot paperilla. Kun omat reitit olivat valmiit, sommittelimme ne yhteen. Kysyin ryhmältä, olisiko esimerkiksi työpaikan kahvihuoneessa paikkaa paperiteokselle. Sijoituspaikka voisi ohjata lopputuloksen sommittelua. Yksi osallistujista ehdotti, että reitit voisi koota himmeliksi ja ripustaa kattoon. Tässä vaiheessa teippasimme reitit toisiinsa ja asetimme sen ikkunaa vasten.

Lopuksi kysyin, mitä mieltä ryhmä oli käsillä tekemiseen keskittyneestä tapaamisesta. Mieli-piteet jakautuivat puolesta ja vastaan: Katselen mieluummin kuin teen itse, mainitsi yksi osallistuja. Toisen mielestä tekeminen oli helpompaa kuin näyttelytilassa oleminen (ei tarvinnut miettiä niin paljon, joten tapaaminen tuntui kevyemmältä). Ryhmä piti tekemisen tahtia sopivana (kiireen tuntua ei ollut ja iltapäivä kului huomaamatta). Lopussa muistutin iltapäivän avanneesta mielialajanasta ja pyysin jokaista kirjoittamaan päiväkirjaan, millä mielellä he lähtevät museosta.



Yksittäiset polut kasvoivat iltapäivän aikana yhteiseksi valoreitistöksi.
Kuva: Elli Liippo.

2.3.6 Taiteen tahdissa

Neljännän tapaamisen (17.4.) teemana oli taideteoksiin ja museotilaan kerrostuneiden aikatasojen tunnistaminen ja avaaminen. Neljäs tapaaminen vei ryhmän ensimmäisen kertaa Aboa Vetuksen alueeseen, keskiaikaiseen rauniokortteliin, jossa ajan kuluttava vaikutus on silmin nähtävää. Nykyaiteen äärellä pysähdyimme pohtimaan suhdettamme tulevaisuuteen. Taiteilijapari IC98:n piirrosanimaatio palautti ryhmän tapaamisen lopuksi nykyhetkeen. Unenomainen teos kyseenalaistaa nykyhetken viattomuuden ja havahduttaa pohtimaan menneen ja tulevan läsnäoloa esimerkiksi museotilassa ja omassa elinympäristössä.

Iltapäivä alkoi tutustumisella Aboa Vetuksen raunioalueeseen. Tein melko tiiviin johdatuksen Luostarikortteliin ja alueella tehtävään arkeologiseen tutkimukseen. Kierroksen tarkoituksena oli laajentaa kuvaa museosta (osa ryhmästä ei ollut aikaisemmin käynyt museon historiapuo-

leen) ja samalla tuoda esille tontin ajallinen kerroksisuus. Opastus eteni perinteiseen tapaan: ryhmä sai kuunnella ohjaajan kertomaa ilman sen aktiivisempaa osallistumista.

Tapaaminen jatkui Speed of Darkness -näyttelyssä, jossa kokoonnuimme Anna Hyrkkäsen *Gleam*-teoksen (2012) ääreen. Kerroin ryhmälle installaatiotaiteesta ja sen väliaikaisesta luonteesta. (Vertailukohtana toimivat Aboa Vetuksen satavuotiset rauniot ja arkeologien esiin kaivama esineistö.) Installaatiot tallentuvat katsojan kokemusmaailmaan ja näyttelystä tehtyyn dokumentaatioon, mutta teos materiaalisena kokonaisuutena ei säily. Lähestyimme teosta taiteilijan oman tulkinnan kautta. Mainitsin, että taiteilijaa on kiinnostanut luonnollisen ja keinotekoisien rajapinnat. Pyysin ryhmää pohtimaan, mikä teoksessa heidän mielestään viestii luonnollisesta ja mikä keinotekoisesta. Keskustelua syntyi pienryhmissä, mutta huomioita jaettaessa vuorovaikutus oli jähmeämpää. Tilanteen ja kommenttien taustalla paistoi olettamus, että ohjaaja odottaa ryhmältä tiettyä, ”oikeaa” vastausta. Muistutin, että asia ei ole näin. Pyysin ryhmää myös miettimään, miten huoneen keskellä olleen pöytävalaisimen liike muuttaa katselukokemusta. Liikkeen kautta palasin vielä installaatiotaiteen luonteeseen ja siihen, kuinka katsojan kokemus on teoksen rakennuspalanen, sillä teos liikkuu jatkuvasti katsojan mielessä tulkintojen ja uusien mielleyhtymien myötä.

Seuraavaksi kokoonnuimme Katrina Sauskinan *Nopeaa juonittelua* -teoksen (2012) äärelle. Katsoimme videoteoksen ja pyysin ryhmää kertomaan näkemyksensä siitä, mitä teoksessa tapahtuu. Puhuimme hetkisen siitä, miksi ihmiset hakeutuvat ennustajien luokse. Mainitsin, että naishenkilö, joka videoteoksessa vieraillee ennustajien luona, on taiteilija itse. Kysyin ryhmältä, mitä teoksen nimi ”Nopeaa juonittelua” heidän mielestään tarkoittaa. Kerroin, että taiteilija on teosta tehdessään pohtinut mahdollisuutta jouduttaa ajankulkua ennustuksin: kun tiedämme (tai ainakin luulemme tietävämmme) mitä tulevaisuus tuo tullessaan, suhtaudumme siihen määrätietoisemmin? Voisiko ajankulkua kiihdyttää myös toisenlaisella ennakoinnilla, esimerkiksi suunnitelmilla ja haaveilla?

Teimme tehtävän, jossa sovelsimme ”arkeologista” tulokulmaa tulevaisuuteen. Jokainen sai kirjekuoren muotoon taitellun, kultaisen paperineliön. Pyysin jokaista miettimään omaa tulevaisuutta ja siihen liittyviä odotuksia. Seuraavaksi jokainen sai valita yhden haaveen, joka tuli painaa mieleen. Pyysin ryhmää tekemään aikamatkan hetkeen, jolloin tuo haave olisi toteutunut. Seuraavaksi heidän tuli mielikuvituksessaan edetä ajassa taaksepäin ja miettiä, minkälaiset asiat, valinnat ja tapahtumat olivat johtaneet haaveen todeksi tulemisen hetkeen. Haaveita ei sanottu ääneen tai kirjattu ylös. Sen sijaan nämä haaveen toteutumista edeltäneet tapahtumat kirjoitettiin taitellun paperin laskoksiin. Paperikuori liimattiin omaan päiväkirjaan.

Kahvin jälkeen jatkoimme Novan toiseen kerrokseen. Asetuimme *Teesejä yhteiskuntaruumiista (Riket)* -teoksen (2009) äärelle. Katsoimme videota noin 5 minuuttia. Tämän jälkeen palautin ryhmän mieleen, kuinka museon tontille on vuosisatojen kuluessa kasautunut erilaisia käyttötapoja ja kuinka se on muuttunut julkisesta yksityiseksi ja taas julkiseksi. Vaikka museotila on yleisölle avoin, voi toisessa kerroksessa edelleen aistia, kuinka Rettigin perheen elämä on rakennukseen asettunut. Museotilan menneisyys vaikuttaa tapaamme toimia ja elää sitä.

IC 98:n digitaalinen animaatiossa aikatasot sekoittuvat. Teos herättää kysymään, mikä nykyhetki oikeastaan on? Arkikäsityksemme mukaan aika etenee lineaarisesti ja kuljettaa meitä alusta kohti loppua. Nykyhetki liikkuu kuuliaisesti eteenpäin. Toisaalta siinä voi havaita myös päällekkäisyyttä: muistot ja odotukset ovat läsnä nykyhetkessä. Menneisyys ei vaikuta ainoastaan yksilötasolla. Myös yhteisöllä on muisti, joka ilmenee esimerkiksi arkkitehtuurissa. Rettigin palatsin tilajako muistuttaa rakennuksen entisistä käyttötavoista. Myös näyttelyarkkitehtuuri ja muuttuva teosriipustus ohjaavat olemistamme.

Myös meidän tapamme käyttää museota muovaa sitä. Ne eivät ehkä näy silmälle, mutta vaikuttavat siihen kuinka olemme tilassa. Minkälaisen pohjapiirustuksen meidän museostamme voisi piirtää? Pyysin ryhmää miettimään menneitä tapaamisia ja sitä, minkälaiset elementit

ovat tehneet museokäynneistä heidän työhyvinvointinsa näkökulmasta onnistuneita. Pyysin heitä pohtimaan pienissä ryhmissä, mitä he odottavat tulevilta tapaamisilta.

Ensimmäinen ryhmä odotti tapaamisilta työyhteisön tiivistymistä, uusien ajatusten viriämistä, luovuuden lisääntymistä ja ennakkoluulojen hälvenemistä nykytaidetta kohtaan. Myös ”lopputyö” kutkutti mieltä. Joku ei ollut vielä kuullut näyttelystä, joten kerroin mistä on kyse. Mainitsin myös siitä, että hanke ei ole kurssi eikä lopuksi tehdä mitään arvioita siitä, mitä ryhmä on vuoden aikana oppinut. Näyttely ei siis ole lopputyö sanan varsinaisessa merkityksessä. Toinen ryhmistä odotti uusi ja erilaisia kokemuksia: jotkut kohteista oli heidän mukaansa ollut rauhoittavia ja jotkut yllättäviä. Paikan historia oli heistä kiinnostavaa ja sitä he toivoivat jatkossa kuulevansa enemmän. Myös seuraava ryhmä toivoi, että tapaamisilla käsiteltäisiin enemmän vanhaa Turku ja Rettigin suvusta kertovia tarinoita. Kiinnostavuudessa historiaa pidettiin nykytaidetta vetovoimaisempana. Muistutin tässä kohtaa että yhteistyömme lähtökohtana on nimenomaan hyvin voiminen nykytaiteen äärellä. Mainitsin myös siitä, että nykytaide ei vieraannuttavasta vaikutuksesta huolimatta tapahdu ”tuolla jossain”, vaan on sidoksissa meidän aikaamme sekä menneisyyteen. Museotilassa teokset kommentoivat usein myös paikkaa ja sen historiaa, mistä IC98:n teokset ovat hyviä esimerkkejä. Viimeinen ryhmä piti tapaamisista irti työpäristöstä. Heidän mukaansa museossa voi seurustella vapaammin, ilman työroolin asettamia ennako-oletuksia. Ryhmä odotti myös lisää käsillä tekemistä.

Palautevaiheessa keskustelimme siitä, minkälaisia tuntemuksia teosten äärellä oleminen tuottaa ja kuinka ne vaikuttavat osallistujien vointiin. Kommenteissa nousi esiin, että näyttelytilojen äänimaailmat koettiin surumielisinä ja jopa ahdistavina. Niin IC 98:n teoksissa kuin Speed of Darkness -näyttelyssäkin nykykuvataiteen moniulotteinen ja moniaistinen olemus on leimaa-antava. Nykykuvataide ei ”ärsytä” ainoastaan näköaistia, vaan tuottaa varsin kehoollisia kokemuksia ääni- ja valovaikutelmillaan. Muutamassa kommentissa mainittiin myös siitä, että teosten käsittelemiseen liittyvä ajattelutyö tuntui toisinaan vaivalloiselta. Yksi naisista mainitsi, että vaikka alku oli toisinaan työlästä, on aina saatu jotakin aikaiseksi. Ennakkoluulo omaa luovuutta kohtaan on siis hälvennyt tehdessä. Taideohjaajan näkökulmasta oivalus oli rohkaiseva, sillä se osoitti kommentoijan tunnistaneen itsessään uusia kykyjä. Hän oli myös kokenut tekemisen palkitsevana: ponnistelu oli tuottanut tuloksia.

Kysyin ryhmältä täsmentäviä kysymyksiä epämukavuuden kokemuksiin liittyen: jääkö olotila päälle museosta lähdettäessä? Vastaus oli kielteinen. Mainitsin ryhmälle siitä, että museo on melko turvallinen paikka kokea epämukavia ja ahdistaviakin tunteita: kokemukset voi purkaa ja paketoita ryhmän kanssa ja jättää taakseen museosta poistuttaessa. Lisäksi reaktiot, joita teokset nostattavat, ovat arkielämään kuuluvia: niiden hallittu kohtaaminen ja käsitteleminen voi arjen näkökulmasta olla myös hyödyllistä. Nykytaiteelle on toisaalta ominaista katsojan ”ärsyttäminen”: ryhmän reaktiot ovat luontevia ja kaikin puolin ”oikeita”. Yksi naisista mainitsikin, että ehkä taiteilijat haluavat juuri tätä. Myötäilin hänen vastaustaan ja sanoin, että huolestuttavaa tekijän näkökulmasta olisi, mikäli teos ei synnyttäisi minkäänlaista reaktiota. Katsumiseen liittyvä hankaluus on myös merkki siitä, että jotakin tapahtuu: Ajatukset aktivoituvat ja mieli hikoilee. Positiivisena pidettiin myös sitä, että ennakkoluulot nykytaidetta kohtaan kevenevät tapaamisilla: tällaisia näyttelyitä ei tulisi muuten nähtyä.

2.3.7 Kuvataide kehollisena kokemuksena

Viidennen iltapäivän (22.5.2012) teema nousi edellisellä tapaamisella käymästämmme keskustelusta. Ryhmä oli purkuvaiheessa nostanut esiin sen, ettei nykytaiteen näyttelyssä ole mahdollisuutta keskittyä ainoastaan katsomiseen. Nykykuvataide tuottaakin usein ärsykeitä kaikille aisteille. Näyttelytilassa oleminen on ”kokovartalokokemus”, sillä valo- ja ääniefektit liikkuvat koko kehoa. Tällä tapaamisella jatkoimme ryhmän esiin nostamaa ajatusta kokeilemalla, voisiko maalaustaide avautua uudella tavalla, kun katsomiskokemusta jatkettaisiin muiden aistien avulla. Voiko maalauksen tuntea iholla tai voiko asetelman kuulla? Kevään

viimeinen tapaaminen keskittyi Ars Novan toisessa kerroksessa esillä olevaan Kertomuksia kokoelmasta -näyttelyyn, jossa on esillä modernia maalaus- ja veistotaidetta.

Kokoonnuimme iltapäivän aluksi Biljardisaliin. Palasin viime kerran tapaamiseen, jossa purkuvaiheen keskustelussa nousi esiin nykytaiteen moniaistinen luonne. Olin pyytänyt ryhmää edellisellä kerralla ottamaan mukaansa kuvan, joka omasta mielestä kertoo itsestä jotakin. Pyysin ryhmää valitsemaan sellaisen kuvan, jonka voisi näyttää myös muulle ryhmälle ja tuomaan sen suljetussa, nimettömässä kuoressa seuraavaan tapaamiseen. Jokaisella oli mukanaan kuva. Kokosimme kuoret pöydälle ja kerroin, että tulimme palaamaan niihin iltapäivän lopuksi. Tässä vaiheessa pyysin jokaista kirjoittamaan päiväkirjaan, minkä takia he olivat valinneet kuoressa olevan kuvan.

Johdatteluna iltapäivän moniaistiseen kuvataidetuokioon toimi pellavaöljypullo. Ryhmä sai tuoksumalla pulloa silmät kiinni. Osa tunnisti tuoksun ja löysi mielle yhtymiä sille muun muassa vanhasta koululuokasta. Osalle tuoksu oli vieras. Kerroin ryhmälle, että pellavaöljy on öljyvärin ohentamiseen käytetty aine. Tuoksu van pullon kautta siirryin iltapäivän teemaan ja kuvataiteen moniaistiseen lähestymiseen.

Näyttelytilassa kokoonnuimme ensimmäisellä tapaamisella tutuksi tulleen Karel Appelin teosten ääreen. Pyysin ryhmää kiinnittämään huomiota kahden esillä olevan öljyvärimaalauksen pintaan. Maalia oli paksult kankaan pinnalla ja taiteilijan kädenjälki näkyi materiaalissa. Appelin teokset eivät suoraviivaisesti esitä mitään, mutta teosten nimet (*Ymmällään maisemassa; Kasvot – maisemassa*) saattavat ohjata katsomiskokemusta. Yksi naisista sanoi, että ei esittävän teoksen ääressä hän usein turhautuu ja siirtyy pois. Abstrakti maalaus ei siis tarjoa kosketuspintaa tulkinnalle. Huomio oli oiva tarttumapinta käsillä olevaan harjoitukseen. Kysyin ryhmältä, voisiko abstraktista taiteesta löytää muita tulokulmia, kuin havaintotodellisuudesta poimitun aiheen etsiminen? Voisiko liike olla lähtökohta Appelin työn avaamiseen? Kerroin ryhmälle, että Appelin mukaan maalaamisen tulisi noudattaa tiettyä leikkillisyyttä. Hänen mukaansa luovuus katoaa, mikäli tekeminen ei ole vapaata ja ennakkoluulotonta. Ajatus ohjasi meitä seuraavaan harjoitukseen, jossa teimme liiketoisinnon Appelin maalauksesta: maalasimme öljyvärityön käsillämme ilmaan. Teimme toisesta teoksesta tuntotulkkauksen, jossa tehtävänä oli pohtia, miltä teoksen värit tuntuisivat iholla. Jokainen sai ensin kokeilla värejä omalla ihollaan ja sen jälkeen teimme tuntotoisinnon parin selkään.



Karel Appelin värikylläinen teos tuntui myös iholla. Kuva: Jari Nieminen.

Seuraavaksi kokoonnuimme Juhani Harrin työn äärelle. Harrin esinekooste *Nimetön* koostuu mustasta, lasikantisesta laatikosta, jonka sisällä on ruosteinen metallivieteri ja raudan kappaletta. Lähdimme tutustumaan teokseen sen nimen kautta. Taiteilija ei selvästikään ole halunnut ohjailla tulkintaamme antamalla teokselle kuvailevaa nimeä. Nimettömyys kehottaa katsojaa osallistumaan tarinan luomiseen. Kerroin taustatietona ryhmälle sen, että Juhani Harri on kiinnostunut hylätyistä ja kadotetuista esineistä: hän kerää käyttökelttomaksi tuomittuja esineitä ja käyttää niitä teostensa raaka-aineena. Esineet saavat uuden elämän lasikannen alla. Minulla oli mukanaani teoksen vieteriä vastaava metallivieteri. Pyysin ryhmää tutkimaan sitä ja kertomaan mielipiteensä siitä, missä vieteri olisi saattanut olla ennen Harrin kokoelmaan joutumista. Esine herätti erinäisiä tulkintoja, jotka helpottivat nimettömästä teoksesta keskustelemista. Ryhmä pohti vieterin käyttötapoja. Pyysin heitä kiinnittämään huomiota kädessä olevan vieterin ja lasin takana olevan vieterin eroihin. Harrin teoksen vieteri oli käyttökelttomaksi ruostunut. Pohdimme myös sitä, miten kehys ja lasikansi muuttavat käyttökelttomman romun olemusta.

Kahvin jälkeen palasimme Biljardisaliin. Kysyin ryhmältä, miltä kuvataiteen lähestyminen liikkeen ja tuntoaistien avulla tuntui? Teosten uudenlainen katsominen oli kommenttien mukaan avannut teoksista uusia puolia. Poikkeuksellinen tapa katsoa oli auttanut kuvan äärelle pysähtymistä ja sen kertomaan paneutumista. Palasin harjoituksen aikana esiin nousseeseen olettamukseen, että abstrakti taide ei ole puhuttelevaa. Harjoitus osoitti, että ei-esittävyys on lähinnä muotoseikka. Kuvat voivat puhua monella tavalla, kunhan vain löytää sopivan tavan kuunnella niitä.

Seuraavaksi palasimme pöydällä oleviin kirjekuoriin. Olin kahvitaun aikana jakanut kuoret satunnaisesti pöydän ympärille. Nyt jokainen sai avata edessään olevan kuoren ja ottaa siellä olevan kuvan esille. Muistutin, että kuvan valintaa oli ohjannut sama ohjeistus, kuin itsellä. Voisiko vieras kuva kertoa jotakin sen valinneesta henkilöstä? Jokainen sai kirjoittaa kirjekuoren kanteen tulkintansa siitä, minkälainen henkilö oli tuonut kuvan mukanaan. (Esim. mistä hän pitää? Kertooko kuva jotakin hänen luonteestaan?) Kun kuvailut olivat valmiita, sai jokainen esittää arvauksen, kehen pöydän ääressä istujaan se sopisi. Kuvien katselu ja niistä puhuminen oli vapautunutta. Naisia nauratti ja tunnelma oli välitön. Omakuva-harjoitus oli hyvä tapa tutustua jo tuttuihin työtovereihin, sillä leikki toi esille uusia puolia tutuistakin työtovereista. Toisaalta se osoitti, että vuorovaikutus niin kuvien kuin sanojenkin välityksellä on aina tulkinnallista: viesti ei välttämättä välity juuri sellaisena kuin sen on ajatellut välittyvän.

Kerroin ryhmälle kesäkuun alussa avattavista näyttelyistä ja kutsuin heidät sekä avajaisiin että Kaisu Koiviston taiteilijataapaamiseen. Kerroin myös syksyn ensimmäisen tapaamisen ajankohdan ja sen, että Kaisu Koivisto tulee olemaan tuolloin läsnä. Osallistujat saivat kesänäyttelyitä koskevan tiedon myös kirjallisena kevätkirjeen muodossa. Päiväkirjaan kirjattiin, minkälaisin ajatuksin kukin lähtee museosta tänään. Tapaamisen lopuksi katsoimme paperiteosta, jonka palaset olin koonnut yhteen. Pyysin ryhmää miettimään yhdessä työpaikalla, mihin teoksen voisi sijoittaa.

3 Hankkeen eteneminen syksyllä 2012

3.1 Syksyn tapaamiset

Taide jää mieleen -hanke jatkui kolmen kuukauden kesätauon jälkeen syyskuun alussa. Tapaamiset olivat rakenteeltaan samanlaisia kuin keväällä ja sisällön suunnittelua ohjasivat samat periaatteet. Syksyn tapaamisilla painottui aikaisempaa näkyvämmiin taiteilijayhteistyö: ensimmäisellä tapaamisella tutustuimme kuvataiteilija Kaisu Koiviston kanssa hänen näytteilynsä ja kahdella seuraavalla tapaamisella teimme yhteistyötä museon residenssitaiteilija Mary Hyunhee Songin kanssa.

Taiteilijayhteistyö johdatteli hanketta marraskuussa Aboa Vetus & Ars Novan Omatilagalleriassa avattuun näyttelyyn. Alaluvuissa 3.1.1–3.1.4 tapaamisia kuvataan yksityiskohtaisemmin.

Päivämäärä	Sisältö
4.9.2012	Museon pinnoilla – Froottaasipiirtämistä taiteilijan kanssa
2.10.2012	Reseptityöpaja
6.11.2012	Mieleni maut – näyttelyprosessi suunnittelusta avajaisiltaan
27.11.2012	Tunnelmatoisintoja

3.1.1 Museon pinnoilla

*Syksyn ensimmäisellä tapaamisella (4.9.) tutustuimme Kaisu Koiviston taiteeseen *Äänekäs hiljaisuus* -näyttelyssä. Iltapäivä oli erityinen, sillä vietimme sen taiteilijan kanssa. Sen lisäksi, että Koivisto kertoi näyttelyssä esillä olevista teoksista, hän tutustutti ryhmän käyttämäänsä tekniikkaan, froottaasi-piirtämiseen. Ryhmä sai kokeilla, minkälaista on taiteilijan työskentely. Mitä tarkoittaa ympäristön tarkasteleminen toisin silmin, tai tässä tapauksessa käsin? Työskentely on kokeilemista ja yllättymistä.*

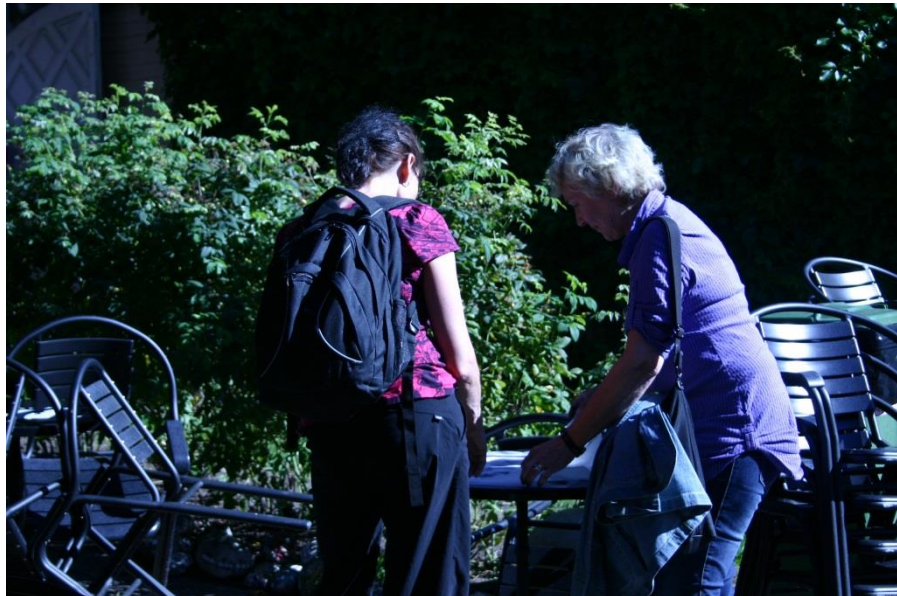
Olimme suunnitelleet taiteilijan kanssa iltapäivän ohjelman sähköpostitse etukäteen: aloittaisimme näyttelytilasta ja jatkaisimme katsomiskokemusta tekemällä froottaaseja museossa ja sen ympäristössä. Froottaasi tarkoittaa pinnan muotojen, esimerkiksi kolikon tai kasvin lehden, jäljentämistä kankaalle tai paperille liidulla tai liijykynällä hieroen. Kaisu Koivisto on käyttänyt tekniikkaa dokumentoidessaan entisen Neuvostoliiton alueella olevia hylättyjä ydinohjustukikohtia ja niiden kalustoa. Ydinohjuksen laukaisualustasta lakanakankaalle tehty teos oli yksi *Äänekäs hiljaisuus* -näyttelyssä esillä olevista töistä.

Tapaamista ennen taiteilijaa mietitytti erityisesti käytettävissä oleva aika ja ennen kaikkea sen rajallisuus. Hän mietti muun muassa sitä, että näyttelyn Neuvosto-teema ja ydinohjus asiat ovat isoja asioita käsiteltäviksi käytettävissä olevan ajan puitteissa. Kuinka sisällöt si-dottaisiin omien froottaasien tekemiseen? Taideohjaajana olen miettinyt tätä monesti tapaamisia suunnitellessani. Oma tekeminen ja taiteen äärellä oleminen vaatii pysähtymistä ja aikataulusta irtautumista. Tämänkaltaisella tapaamisella aikatauluttomuus voi korkeintaan olla illuusio. Tehdessä ja keskittyessä ajan kulun unohtaa ja kiire jää. Niukka aika saattaakin osoittautua riittoisaksi. Aikaisempien kokemusten perusteella saatoinkin luvata Kaisulle, että aika kyllä riittäisi, mikäli keskittyisimme vain muutama teokseen.

Tapaaminen alkoi tuttuun tapaan klo 13 Factoryssa. Paikalla oli 17 kotihoidon työntekijää. Esittelin Koiviston ryhmälle ja kerroin iltapäivän aikataulusta. Ryhmä oli jo etukäteen tietoinen siitä, että Kaisu tulisi osallistumaan tapaamiseen ja että tekisimme froottaaseja. Siirryimme näyttelytilaan ja kokoonnuimme laukaisualustasta tehdyn froottaasin äärelle. Koivisto kertoi näyttelyn sisällöstä ja teosten synnystä. Pihalta poimimansa lehden avulla hän näytti, miten jäljentäminen tapahtuu. Tekniikan esitleminen teoksen äärellä helpotti suurikokoisen teoksen hahmottamista.

Suuri osa ryhmästä oli kokeillut tekemistä myös itse. Frottaasin tekeminen ei vaadi piirustus-taitoa ja se on helppo omaksua. Työn äärellä Koivisto pohti sitä, miten frottaasit ovat yksi tapa katsella ympäristöä ja ottaa siihen kontaktia. Tämä toimi siteenä Neuvostoliitto-teeman ja oman tekemisen välillä: Kaisu on kiinnostunut historiasta, mitä hän on myös frottaaseillaan tutkinut. Samaa tekniikkaa voi käyttää myös muihin ”tutkimustarkoituksiin”. Taide on tiedon välittämistä, mistä Koiviston työt ovat hyviä esimerkkejä. Katsominen ja tekeminen eivät ole kovin etäällä toisistaan.

Kaisu mainitsi siitä, että taiteilijan tehtävä on katsoa asioita ja tuoda yllättävät ja huomaamat-tomat asiat myös muiden nähtäväksi. Mielenkiintoiset asiat jäävät usein arjessa huomaamat-ta. Tästä olimme ryhmän kanssa puhuneet myös aikaisemmilla tapaamisilla. Kaisun mukaan taide on tila pysähtymiselle ja asioiden tarkastelemiselle. Myös sellaisten asioiden, jotka muuten jäisivät huomaamatta. Yksi naisista mainitsi siitä, etteivät roska-astioita esittävät va-lokuvat kosketa häntä. Puhuimme siitä, että taide on kommunikaation muoto, joka joko kos-kettaa tai sitten ei. Se on henkilökohtaista.



Kaisu Koivisto ja *Taide jää mieleen* -ryhmäläinen tutkivat museon sisäpihalla syntynyttä frottaasi-piirustusta. Kuva: Elli Liippo

Vajaan tunnin näyttelytilassa olemisen jälkeen kokoonnuimme työpajatilassa, jossa Koivisto esitteli frottaasien tekemiseen tarvittavat välineet. Mustaliitu ja kertakäyttöinen lakanakangas ovat materiaaleja, joita hän myös itse käyttää. Materiaalien esittelyn jälkeen annoimme varsin yksinkertaisen ohjeistuksen ryhmälle: tarkoitus oli kokeilla frottaasien tekemistä museos-sa ja sen ympäristössä ja etsiä kiinnostavia pintoja ennakkoluulottomasti. Tämän jälkeen ryhmä siirtyi jäljentämään museon sisä- ja ulkotilaa. Työskentely eteni jouhevasti ja ryhmä jäljensi pintoja rohkeasti. Moni teki yhteistyötä esimerkiksi pitämällä kangasta paikallaan, kun toinen jäljensi.

Kun frottaasit olivat valmiit, niiden päälle levitettiin mustaliidun paikallaan pitävä fiksatiivi-lakka. Käytimme aikaa valmiiden frottaasien tutkimiseen. Koivisto kommentoi töitä ja toi esiin niiden erityispiirteitä. Koivisto mainitsi, että tekemistä voisi jatkaa ja tehdä esimerkiksi kortteja leikkaamalla frottaaseista paloja ja liimaamalla niitä kartongille. Hän mainitsi myös siitä, että tekniikkaa kannattaa kokeilla lasten kanssa. Naiset olivat kiinnostuneita materiaaleista ja kyselivät, mistä niitä voi ostaa.

Koivisto vaikutti tyytyväiseltä iltapäivään. Häntä mietitytti edelleen aikataulu ja sen tiukkuus. Toisaalta molemmille jäi sellainen kokemus, että ryhmä oli todella ehtinyt uppoutua frottaasiin tekemiseen. Aikaa oli ollut vapaamuotoiseen oleiluun, tekemiseen ja lopputulosten läpikäymiseen. Kokonaisuus oli siis eheä ja taitelijayhteistyö saanut leppoisan alun.

3.1.2 Reseptityöpaja

Syksyn toisella tapaamisella (2.10.) pohdittiin, minkälaisia vaikutuksia ruoka-aineilla on omaan kehoon ja mieleen. Yhteistyössä performanssitaiteilija Mary Hyunhee Songin kanssa ryhmä tuotti mielen reseptejä, joissa ruokakokemus muuttuu kuvalliseen muotoon. Omatilagalleriassa vuoden lopulla aukeava näyttely alkoi muotoutua.

Mary Hyunhee Song on Etelä-Koreasta kotoisin oleva performanssitaiteilija ja kuraattori, joka työskenteli Aboa Vetus & Ars Nova -museon taiteilijaresidenssissä talvikauden 2012–2013. Hänen performansseissaan taiteen ja arjen rajapinnat ovat ohuita ja häilyviä. Song on tehnyt muun muassa syömiseen liittyviä taideprojekteja, joissa ruoka niin raaka-aineina kuin kulttuurisena merkitysverkostona on taiteen ja vuorovaikutuksen lähtökohta.

Ehdotin yhteistyötä Songille ennen hänen syyskuista Suomeen saapumistaan. Hanke kiinnosti taiteilijaa ja vaihdoimme ideoita yhteistyön muodoista sähköpostitse. Song esitti ajatuksen reseptikirjasta, jota luettaisiin mielialan ja tilanteen mukaan. Se olisi henkilökohtainen, itselle tärkeistä ruoista koottu. Reseptikirja ei siis olisi niinkään ohjekirja siitä, miten jokin ruoka valmistetaan, vaan muistutus itselle siitä, kuinka erilaiset ruoat vaikuttavat kehoon ja mieleen.

Reseptikirja mukautui hankkeen lähtökohtiin, sillä siinä arkista tarkasteltiin taiteen näkökulmasta. Valmistimme ryhmää lähettämällä etukäteen kysymyksiä liittyen ruokiin ja tunnetiloihin. Song laati kysymysrungon, jonka suomensin ja lähetin ryhmälle ennen tapaamista. ”Lomake” toimi samalla taiteilijan esittelyinä, sillä kysymysten esittämisen ohella Song myös vastasi niihin omasta näkökulmastaan. Keräsimme lomakkeet ennen työpajatapaamista ja hankimme iltapäivää varten niitä ruoka-aineita, joita vastauksissa mainittiin. Ruokien tunnustelu, maistelu ja haistelu yhdessä voisivat olla hyvä tapa aloittaa tapaaminen ja reseptityöskentely.

Työpajatyöskentely

Työpajatilán pöydät peitettiin kestäväällä valkoisella paperilla, joiden päälle materiaalit koottiin. Mausteiden ohella pöydillä oli vihanneksia, hedelmiä, kahvia, teetä, riisiä yms. Maito- ja liha-tuotteet jätimme hygieniasyistä pois. Ruoka-aineista syntyi houkuttelevan näköisiä, värikylläisiä ja tuoksuvia asetelmia, jotka eivät niinkään houkutelleet maistelemaan, vaan kokeilemaan raaka-aineiden muita ominaisuuksia. Kun naiset saapuivat Factoryyn, kehoitin heitä etsimään paikan, joka tuntui jollakin tapaa kutsuvalta. Työpaja alkoi oman paikan määrittelyllä suhteessa esillä oleviin ruokiin.

Kun jokainen oli löytänyt itselleen paikan, Song esitteli itsensä ryhmälle. Songin työskentelykieli on englantia, ja vaikka moni ymmärsi ja puhui englantia, pyrin kääntämään kaiken taiteilijan kertoman suomeksi. Kerroin ryhmälle, että alkava iltapäivä jatkaisi siitä, mihin ruokalomakkeet jäivät: tarkoitus olisi jakaa oman pöytäseurueen kanssa kokemuksia ruoasta, sen vaikutuksista ja siihen liittyvistä muistoista. Ruoan lisäksi olimme valmistelemassa aivoriihtä piirtämällä papereihin ruoalla ja kirjoittamalla huomioita ruoka-aineiden kylkeen. Pöytäseurueet saisivat jatkaa tästä.

Työskentely alkoi vähitellen. Song istui yhdessä pöydässä kahden kotihoidon työntekijän kanssa. Monessa pöydässä puhuttiin lapsuuden ruoista, esimerkiksi kouluruokasuosikeista ja -innokeista. Myös eri elämänvaiheiden ruoat puhuttivat: jotkut reseptit olivat tulleet uudestaan ajankohtaisiksi omien lasten myötä. Kaiken kaikkiaan aivoriihtityöskentely oli sujuvaa ja keskustelu ruokki itseään. Ruoka-aineet toimivat hyvänä lähtökohtana ruoan eri merkitysten pohdinnalle. Monessa pöydässä oli vapautunut tunnelma ja osallistujia nauratti. Tämä johtui

varmasti osaksi tilanteen outoudesta: ruoalla sananmukaisesti leikittiin taiteen tekemisen nimissä.

Pöydille alkoi ilmestyä jälkiä jakamisesta ja materiaalien kokeilemisesta. Noin puolituntisen aivoriihen päätteeksi ryhmät saivat tutkia, mitä muissa pöydissä oli saatu aikaan.

Kahvitaun jälkeen aloitimme reseptien työstön. Esittelimme resepti-idean ryhmälle ja kerroimme, kuinka se poikkeaa tavanomaisesta ruokareseptistä. Työssä alkuun pääsemiseksi kehotin ryhmää muistelemaan, mitä he olivat lomakkeisiinsa kirjanneet. Halutessaan sivupöydältä sai etsiä oman lomakkeensa tekemisen tueksi.

Reseptikirjaa kirjoitettiin itselle. Tarkoitus on tuottaa sen sivuille merkintöjä, jotka tuovat sekä ruoan että hetken mieleen. Pohjana resepteille toimi valkoinen pahvi, joka oli leikattu valmiiksi postikortin kokoisiksi paloiksi. Materiaaleina toimivat aivoriihivaiheessa työstetyt ruoka-aineet, aikakausilehtileikkeet, vesivärit, puuvärit. Reseptin tekijän tuli pohtia, miten hän voisi poimia reseptiin jotakin olennaista ruoasta kertovaa. Mikä muistuttaa häntä tästä ruoasta? Väri? Muoto? Onko jokin välttämätön raaka-aine tai valmistukseen liittyvä yksityiskohta, joka on oleellisen tärkeä?

Työskentelyvaiheesta toiseen siirtymisessä oli rakenteellisia haasteita: lomakkeita täyttäessään ryhmä oli pohtinut sitä, miten ruoat vaikuttavat olotilaan ja miten niillä voi vaikuttaa omaan vointiin. Aivoriihityöskentelyssä keskustelu kasvoi enemmän sen ympärille, mitä ruokien ominaisuudet (näkyvät ja sormissa tuntuvat) toivat mieleen. Reseptityöskentelyn aloittamisen kannalta lomakevastaukset ja reseptikortin teko olisi kannattanut nivoa toisiinsa selkeämmin.

Reseptien työstövaiheessa haastavaksi muodostui ruokakokemuksen siirtäminen postikorttikokoiselle pohjalle. Moni käytti raaka-aineita sellaisenaan. Song muistutti ryhmää työskentelyvaiheesta siitä, että appelsiininkuori tai valkosipulinkynsi ei tulisi säilymään kortissa sellaisenaan - orgaaninen materiaali mätänee ja kuivuu. Hän mainitsi siitä, että naiset olivat samojen kysymysten äärellä kuin taiteilija etsiessään keinoa muuttaa ajatus konkreettiseksi, aikaa kestäväksi teokseksi.



Maryn ja Eijan pöydässä muisteltiin muun muassa koti-ikävää helpottavia makuja.
Kuva: Jari Nieminen.

Työpajasta näyttelyksi

Ryhmä oli tietoinen marraskuussa avattavasta näyttelystä jo hankkeen alkaessa vuoden alussa. Ajatukseni oli, että näyttely olisi ennemmin ryhmän työskentelyä esittelevä prosessi kuin päätepiste tai "lopputyö", kuten eräs osallistuja siihen matkan varrella viittasi. Toinen asia, jonka halusin tuoda osaksi näyttelyprosessia, oli taiteilijayhteistyö. Oman tuotoksen esille saattaminen ja yleisön kanssa jakaminen ei ole ammattitaiteilijallekaan aina vaivatonta. Se, että mukana olisi taiteilija, saattaisi helpottaa näyttelyntekoprosessin ymmärtämistä ja siihen osallistumista.

Reseptityöpajan lopuksi kerroin ryhmälle ajatuksistani näyttelyn tekemiseen liittyen: työpajakokemus ja siellä syntyneet ideat ja teokset olisivat raaka-ainetta näyttelylle. Olin suunnitellut, että tällä tapaamisella juttelisin ryhmän kanssa näyttelyn tekemisestä pienemmissä ryhmissä. Reseptityöskentely vaatii kuitenkin läsnäoloani, eikä toisaalle siirtyminen tuntunut mahdolliselta. Keskustelimme kuitenkin yhteisesti nimestä ja ryhmältä tuli ehdotus "mielen makuja", joka lopulta muuttui muotoon "Mieleni maut". Tapaamisen lopuksi pyysin ryhmää työpajalla tekemään listaa kutsuvieraista, jotta voisin lähettää avajaiskutsut myös heille.

3.1.3 Mieleni maut

Syksyn kolmannella tapaamisella (6.11.) valmisteltiin seuraavalla viikolla aukeavaa näyttelyä ja tutustuttiin performanssitaiteeseen Mary Hyunhee Songin johdoksella.

Kokoonnuimme tapaamisen aluksi Omatila-galleriassa, joka odotti *Mieleni maut* -näyttelyn ripustusta. Olin valmistellut tilaa tuomalla sinne pitkän pöydän, jonka ympärille istuuduimme. Pöytää peitti paperi, jolle oli luonnosteltu minun ja Songin tekemä ehdotus näyttelyripustuksesta. Song oli läsnä myös tällä tapaamisella.

Tapaaminen poikkesi aikaisemmista, sillä läsnä olivat myös Turun yliopistossa museologiaa opiskelevat Kasimir Andersson ja Katja Nurmi, jotka olivat tekemässä seminaarityötä hankkeeseen liittyen. Esittelin opiskelijat ryhmälle ja kerroin, että he ovat tekemässä havaintoja tapaamisen luonteesta ja kulusta. Keväällä 2013 valmistuvassa opiskelijatyössä on tarkoitus tarkastella hanketta erityisesti osallistavuuden näkökulmasta ja kartoittaa museoissa tehtävän hyvinvointityön mahdollisuuksia.

Tapaamisen aluksi kerroin iltapäivän tavoitteista: kokoaisimme näyttelyä ja suunnittelisimme ripustusta. Vaikka näyttelytila oli kaikin tavoin keskeneräinen, oli näyttely siinä mielessä jo muuttunut konkretiaksi, että kutsut avajaisiin oli lähetetty. Avajaiset olisivat jo tapaamista seuraavalla viikolla.

Koska aikataulu oli tiukka ja yhteistä aikaa vähän, olimme Maryn kanssa luoneet suuntaviivoja näyttelyripustukselle. Ryhmä oli edellisellä tapaamisella saanut tietää, että näyttely rakentuisi työpajatyöskentelyn ja siellä syntyneen ympärille. Näin ollen heilläkin oli valmiina jonkinlainen mielikuva siitä, mitä tuleman piti. Kaikki eivät olleet olleet läsnä reseptityöpajakerralla, joten kertasin viime tapaamisen sisällön.

Puhuimme aluksi näyttelytilasta kokonaisuutena. Omatila-galleria on melko pieni näyttelytila, jonka viihtyisyyttä lisää suurehko ikkuna ja Aurajoelle aukeava näkymä. Kerroin ryhmälle ajatuksen siitä, että näyttely voisi kuvata työpajaproessia ja avata mieleni maut -teemaa työpajatyöskentelyn näkökulmasta. Paperiset pöytäliinat kuvaavat tekovaihetta ja reseptit konkretisoivat idean. Näyttely voi olla prosessi – sen ei siis tarvitse ainoastaan esittää sitä. Näyttelykävijällekin voisi tarjota mahdollisuuden osallistua reseptien kirjaamiseen. Tätä varten olimme kaavailleet näyttelytilaan kohdetta, jossa kävijä voisi istahtaa ja oleskella.

Näyttelysuunnitelma jäsenyi siis kolmeen osaan: pöytäliinat kuvaavat prosessia; maustehyllöyn kootut reseptit konkretisoivat mielen maut; ikkunan eteen luotu oleskelualue antaa kävi-

jälle tilan osallistua näyttelyn kertomukseen. Ryhmä oli sitä mieltä, että näyttelytilan tulisi olla tunnelmaltaan kotoisia; ei siis mikään valkoinen, anonyymi kuutio. Tämä oli linjassa näyttelyn sisältöjen kanssa. Värimaailmasta sovimme, että se voisi olla lämpöisen keltainen.

Tässä vaiheessa tuntui, että olimme ryhmän kanssa samaa mieltä näyttelyn sisällöstä ja muodosta. Jälkikäteen ajateltuna tässä vaiheessa olisi kuitenkin pitänyt määrätietoisemmin kirjata ideoita ja näkemyksiä ylös; nyt jotkut ryhmän ehdotukset jäivät ilmaan eikä ohjaajana ollut aivan varma, mitä ryhmä todella toivoi. Saattoi myös olla, että luonnoksen tasolla olevaa näyttelysuunnitelmaa oli vaikea omaksua, eikä yhteistä mielikuvaa tästä syystä pystytty luomaan.

Palasimme viime kerralla tehtyihin resepteihin, jotka olin levittänyt pöydälle. Koska reseptit olivat itselle tehtyjä ja luonteeltaan henkilökohtaisia, oli niiden ympärille luotava kerrontaa, joka avaisi niitä näyttelykävijälle. Ajatuksenani oli, että kokoaisimme ryhmän kertomista tarinoista ja tulkinnoista jonkinlaista ryhmittelyä korttien ympärille. Ryhmä tuntui pitävän ideasta koota reseptit yhteiseen hyllyyn.

Lähtökohtana resepteistä puhumiseen ja teemoittelun luomiseen oli ihmettely: Song poimi pöydältä yhden reseptin kerrallaan ja kertoi mitä siinä näki. Ryhmä sai vastata hänen esittämiin väittämiin ja kysymyksiin, jotka luonnollisesti rakentuivat korealaiselle tulkintahorisontille. Tästä syntyi hyväntuulinen keskustelu, jossa mielen reseptien sisältöä ja kuvakieltä avattiin yhteisesti. Kerrontaa jäsentävät teemat syntyivät miltei huomaamatta. Keskustelun jälkeen reseptit oli ryhmitelty seuraaviin kategorioihin: muistin ruoka, hyvän hetken ruoka, iloruoka, aikaruoka, vuodenaikaruoka.



Näyttelyä valmisteltiin Omatila-galleriassa. Museologian opiskelijat havainnoivat tilannetta sivusta. Kuva: Elli Liippo.

Kahvitaun jälkeen Song kertoi ryhmälle taiteellisesta tekemisestään. Hän puhui performanssitaiteesta yleensä ja siitä, kuinka se olemukseltaan eroaa näyttelytilassa nähtävistä teoksista. Katsoimme videon ns. flash-mobista, sosiaalisen median mahdollistamasta esitysmuodosta, joka kokoaa ihmiset sovittuna aikana sovittulle paikalle toteuttamaan yksinkertaista koreografiaa. Flash-mob on mielletävissä kollektiiviseksi, melko spontaaniksi performanssiksi. Se rinnastui performanssitaiteilijan työhön siinä, ettei sen esityskonteksti eroa arjen ympäristöistä. Performanssitaide saattaa eleiltään olla flash-mobin tavoin suurta tai sitten vain vaivoin tavanomaisesta elämäntilasta erottuvaa.

Song kutsui ryhmän osallistumaan performanssiesitykseensä, jonka hän oli suunnitellut pidettäväksi avajaisiltana. Performanssin ideana oli muuttaa näyttelyn resepteema takaisin jaettavaan muotoon. Reseptit paketoitaisiin korealaisen perinteen mukaisesti paperinyyteiksi, joiden sisälle kätettäisiin reseptin lisäksi kultainen suklaasydän. Käytimme loppuajan näiden reseptien kirjoittamiseen ja paperinyyttien taittelemiseen. Nyt reseptit eivät enää keskittyneet ruokaan, vaan hyvään oloon kokonaisvaltaisemmin: minkälaiset asiat tuottavat hyvää oloa? Minkälaisen neuvon haluaisit reseptinä toiselle kirjoittaa?

Näyttelyn tiedotustilaisuus ja avajaiset keskiviikkona 14.11.2012

Tiedotustilaisuudessa oli läsnä kaksi *Taide jää mieleen* -ryhmän edustajaa, Mary Hyunhee Song, taideohjaaja ja museon tiedottaja. Paikalla oli Turun kaupungin tiedottaja, joka kirjoitti näyttelystä ja hankkeesta jutun Turun kaupungin henkilöstölehteen.

Avajaisia vietettiin keskiviikkona klo 18 alkaen. Näyttely avattiin Cafe Aulassa, jossa oli paikalla noin kuusikymmentä avajaisvierasta. Museonjohtajan avauspuheenvuoron lisäksi kotihoidon johtaja Anne Rauhala sanoi muutaman sanan. Taideohjaaja esitteli hanketta ja näyttelyä vieraille lyhyesti. Avajaisiltana paikalla oli kymmenkunta ryhmäläistä, joista monet olivat tulleet paikalle ystävän tai perheenjäsenen kanssa.

Maryn performanssi herätti kiinnostusta ja näyttelytilassa oli kuhinaa koko illan.



Avajaisillan tunnelmia *Mieleni maut* -näyttelyssä. Kuva: Janna Jokela.

3.1.4 Tunnelmatoisintoja

Viimeisellä museotapaamisella (27.11.) tutustuttiin Anna Tuorin Maalauksia-näyttelyyn. Teoksia tarkasteltiin ensin näyttelytilassa, minkä jälkeen kokemuksia työstettiin työpajatilassa maalaamalla. Viimeisellä tapaamisella koottiin vuoden aikana koettua. Museologian opiskelijat Kasimir Andersson ja Katja Nurmi jatkoivat seminaarityön aineiston keruuta tallentamalla ryhmän kokemuksia ja hanketta koskevia mietteitä.

Iltapäivä alkoi poikkeuksellisen hajanaisesti: ryhmä saapui museolle tipoittain. Ohjelman aloittaminen viivästy ja aikataulusta oli vaikea pitää kiinni. Vaikka tilanne oli taideohjaajan näkökulmasta yllättävä, oli se ryhmälle varmasti tuttu: kun yksi sairastuu, on jonkun muun tehtävä hänen työnsä. Kiire kasaantuu poissaolojen takia, mikä taas on haaste työyhteisön jaksamisen ja hyvinvoinnin kannalta. Paikalla oli kaiken kaikkiaan 11 henkilöä.

Aloitimme iltapäivän Factoryssa, jossa kerroin ohjelmasta. Tila oli valmisteltu maalaamista varten: vahakankaat, maalaus pohjat ja maalit odottivat pöydillä. Tekisimme tunnelmatoisintoja Anna Tuorin maalauksista. Ohjeistuksen tekemiseen antaisin ryhmälle vasta teosten äärellä näyttelytilassa.

Ennen maalaamisen aloittamista kokoonnuimme Omatilaan, jossa juttelimme *Mieleni maut* -näyttelystä. Muutama ryhmästä esitti kantansa varsin suorasti ja sanoi olevansa pettynyt lopputulokseen. He kertoivat odottaneensa, että näyttelyssä olisi enemmän heidän tuotoksiaan esillä. Tämä tuli minulle yllätyksenä, sillä olimme keskustelleet mieleni maut -teemasta jo lokakuun ensimmäisellä tapaamisella. Joku kommentoi, ettei tavoitteena ollut kodikkuus hänen mielestään toteutunut näyttelytilassa. Ryhmä koki, ettei lopputulos vastannut sitä, mitä viime tapaamisella suunniteltiin. Esimerkiksi he eivät osanneet odottaa, että pöytälinat olisivat tilassa niin näkyvästi esillä. Tämänkin ajatuksen olin maininnut näyttelyä valmistelevalla tapaamisella, mutta syystä tai toisesta se ei ollut jäsentynyt heille samanlaisena. Mainitsin siitä, että yhteistä aikaa näyttelyn valmisteluun oli vähän ja oli hyvä, että ryhmä sanoi nyt mielipiteensä: toteuttaisin heidän toiveensa mahdollisuuksien mukaan. Tämä tarkoitti tekstiä kyltin ja pyykkinarun lisäämistä.

Näyttelyn valmisteluun olisi tarvittu enemmän yhteistä aikaa kuin tapaamisten tarjoama kehys mahdollisti. Ehkä aliarvioin ryhmän osallistumisen halua ja motivaatiota. Olisin voinut antaa halukkaille mahdollisuuden osallistua ripustuksen tekemiseen omalla ajallaan. Tapaamisella tehty suunnitelma oli vielä abstraktilla tasolla eivätkä mielikuvat lopputuloksesta vastanneet toisiaan. Paperille hahmoteltu ripustussuunnitelma ei konkretisoinut ideaa selvästiäkään riittävästi ja mielikuva muodostui jokaisella erilaiseksi. Vaikka jotkut ehdotukset jäivät toteuttamatta, olisi lopputulos saattanut joka tapauksessa tuottaa osalle pettymyksen.

Ajankäytön ja ryhmän osallistamisen haasteita voisi vastaavanlaisissa tilanteissa ratkoa työnojoajalla: ryhmää voisi jakaa pienryhmiin ja sitouttaa mielenkiinnon mukaan esimerkiksi ripustuksen suunnitteluun, installointiin tai näyttelytekstien tuottamiseen. Suunnitelmaan olisi ehkä helpompaa sitoutua, kun se olisi työyhteisön sisällä tuotettu.

Ryhmä ei kokenut mieleni maut -teemaa täysin omakseen. Olin antanut taiteilijayhteistyön kautta tekemiselle suunnan, johon ryhmä ei täysin pystynyt mukautumaan. Myöskään ajatus siitä, että näyttely kuvaisi prosessia, ei välittynyt ryhmälle. He pitivät outona, että jotakin niin keskeneräistä ja sattumanvaraista oli esillä näyttelytilassa.

Pettymystä saattoi lietsoa myös epävarmuus; näyttely ei noussut odotusten tasolle. Vaikka ryhmän mielialat yllättivät minut jossain määrin, koin, että mielipiteenvaihto valmiin näyttelyn äärellä oli molemmin puolin tärkeää. Ryhmällä ei ehkä yrityksestä huolimatta ollut ollut aikaisemmin tilaisuutta muotoilla omia näyttelyä koskevia ajatuksiaan, mikä oli vaikeuttanut vuorovaikutusta suunnitteluvaiheessa. Valmiista näyttelystä oli helpompi keskustella ja muutokset olivat konkreettisia ja toteuttamiskelpoisia. Keskustelu nosti hyvin esiin sen, että näyttely todella on prosessi, joka elää vielä avaamisen jälkeen.

Keskustelutuokiot museologian opiskelijoiden kanssa loivat hedelmällistä jatkoa ryhmässä käydylle keskustelulle. He kokosivat osallistujat pienissä ryhmissä (2–4 hlö) vuorotellen Omatilaan ja juttelivat heidän kanssaan hankkeessa koetusta. Opiskelijat tallensivat kommentteja kirjoittamalla. He tulevat kokoamaan ryhmän ajatuksia keväällä valmistuvassa seminaariraportissa.

Ensimmäisen pienryhmän aloittaessa Kasimirin ja Katjan kanssa keskustelun siirryimme muiden kanssa *Maalauksia*-näyttelyyn. Suunnitelmana oli tehdä tunnelmatoisintoja Anna Tuorin maalauksista. Kerroin ryhmälle lyhyesti taiteilijasta ja näyttelyn teemoista, jonka jälkeen he aloittivat itsenäisen työskentelyn valitsemansa teoksen äärellä. Pohjustetulle maalauuspohjalle tehtiin lyijykynällä luonnos teoksen tunnelmistä. Johdattelevana kysymyksenä oli: minkälaisia tuntemuksia ja ajatuksia maalauksen värit herättää? Minkälaisin sanoin kuvailisit näitä tuntemuksia? Näyttelytilassa tehtiin siis sanallinen toisinto itse valitusta teoksesta. Maalaus pohjalle tallentuneet sanat toimivat kimmokkeena akryylimaalaukselle, joka toteutettiin työpajatilassa. Maalaamista edelsi tutustuminen materiaaliin ja värien sekoittamiseen. Lopputuloksena syntyi pieniä tunnelmatoisintoja Anna Tuorin maalauksista. Teokset eivät toistaneet Tuorin teosta suoraviivaisesti, vaan kuvittivat maalarin siitä tekemiä tulkintoja.

Tapaamisen lopuksi kokosimme ajatuksia vuoden aikana koetusta. Keskustelusta välittyi, että ryhmä oli tyytyväinen hankkeeseen. Tärkeää oli ollut se, että museokäynnit olivat antaneet mahdollisuuden tehdä työkavereiden kanssa jotain aivan muuta ja puhua jostain aivan muusta kuin työasioista. Haasteena koettiin työaikataulun järjestäminen. Vaikka tiistai-iltapäivä oli palaverille varattu, oli museokäynnin aikatauluttaminen vaikeaa. Tämä liittyi varmasti ryhmän työn ennakoimattomuuteen: aamupäivän ohjelma selviää vasta aamulla ja saattaa sairaslomien takia olla odotettua tiukempi aikataulultaan. Tästä huolimatta ryhmä kertoi tulevansa museoon mielellään. Tapaamisten sisällöt olivat olleet mielenkiintoisia ja antaneet uutta ajateltavaa. Myös itse tekeminen oli ollut miellyttävä kokemus. Vaikka viime kerrasta maalien ja askartelumateriaalien kanssa on aikaa, oli tekeminen alun kangertelusta huolimatta lähtenyt käyntiin. Yksi naisista muisteli kevään tapaamisia ja ”ohjaajan” tarinointia taideteoksista. Hän kertoi etsineensä lisätietoa asioista, jotka oli museossa kuullut. Myös frottaasi-työpaja sai kiittävää palautetta.

Viimeisellä tapaamisella sovimme, että taideohjaaja koostaa vuoden aikana kertyneestä valokuvamateriaalista albumin Pohjolan kotihoidon työntekijöille. Sovimme myös, että helmi-kuun tapaamisella tehty paperi-installaatio sijoitettaisiin työpaikan taukotilaan. Yhteistuumin päädyimme siihen, että kokoava tapaaminen järjestettäisiin keväällä.

4 Hankkeen hyvinvointivaikutusten seuranta

Hankkeen vaikutuksia seurattiin työhyvinvoinnin alku- ja loppukartoituksella. Kysymykset keskittyivät vastaajan koettuun työhyvinvointiin ja terveydentilaan, työtyytyväisyyteen ja innovatiivisuuteen sekä työyhteisön yhteisöllisyyteen ja työilmapiiriin. Ensimmäisellä museotaapaamisella täytettyyn alkukartoituskyselyyn vastasi 22 (N=22) lähialueen työntekijää.

Loppukartoitus toteutettiin sähköisesti webropol-ohjelmalla, joka kevätpalautteen kokoamisen yhteydessä osoittautui toimivaksi välineeksi. Työntekijät täyttivät lomakkeen työpaikalla sähköisessä muodossa. Vastaamisajan sai siis valita itse ja siihen sai keskittyä omassa rauhassa. Sähköisen lomakkeen täytti kuitenkin vain 7 työntekijää. Vastausprosenttia pyrittiin kasvattamaan pidentämällä vastausaikaa ja muistuttamalla työntekijöitä lomakkeen täyttämisestä. Kokemus osoitti, että lomakkeet tulevat varmimmin täytettyä, kun vastaamisella on yhteinen aika ja paikka. Työpaikalle toimitettiin paperisia lomakkeita, millä vastausmäärä saatiinkin kaksinkertaistettua. Loppukartoituksen otanta on 16 (N=16) työntekijää. Alku- ja loppukartoitustilanteen vertailua vaikeuttaa vastaajien määrän väheneminen kuudella vastaajalla.

4.1 Yksilötason työhyvinvointi

Yksilötason työhyvinvointia arvioitiin kuudella kysymyksellä. Kysymykset koskivat koettua työhyvinvointia, terveydentilaa, työtyytyväisyyttä, työstä innostuneisuutta, työn koettua määrää ja henkilökohtaisten vahvuuksien ja luovuuden käyttöä työssä.

Työhyvinvointia arvioitiin numeraalisella itsearvioinnilla asteikolla 0–10, jossa nolla (0) tarkoittaa, ettei pysty lainkaan työhön ja kymmenen (10) parasta mahdollista työhyvinvointia. Alkukartoituksessa työntekijät arvioivat oman työhyvinvointinsa keskiarvolla 7,7. Työntekijöistä 64% (14 henkilöä) arvioi työhyvinvointinsa arvosanalla kahdeksan tai yli. 36% arvioi työhyvinvointinsa olevan välillä 5–7. Kukaan ei arvioinut työhyvinvointinsa olevan alle 5. Yksi työntekijä arvioi hyvinvointinsa olevan 10. Loppukartoituksessa työntekijät arvioivat työhyvinvointinsa keskiarvoksi 7,5. Vastanneista työntekijöistä (15 henkilöä) 60% (9 henkilöä) antoi työhyvinvointinsa arvosanaksi kahdeksan tai yli. Neljä vastaajaa antoi arvosanaksi 7, yksi 6 ja yksi 4.

Omaa terveydentilaa arvioitiin asteikolla 1–5, jossa viisi (5) vastasi hyvää terveydentilaa ja yksi (1) huonoa. Terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi arvioi 91% vastaajista. Keskitasoisesti oman työhyvinvointinsa arvioi 9% vastaajista (2 henkilöä). Yksikään vastaajista ei arvioinut omaa terveydentilaansa melko huonoksi tai huonoksi. Terveydentilan alkukartoituksen keskiarvoksi muodostui 4,4. Loppukartoituksessa oman terveydentilan arvion keskiarvo oli 4,1. Kolmesta vastaajasta (81%) arvioi terveydentilansa melko hyväksi tai hyväksi (asteikolla 4–5) ja kaksi arvioi tilansa keskitasoisesti (asteikolla 3) ja yksi melko huonoksi (asteikolla 2).

Työtyytyväisyyttä arvioitiin asteikolla 1–4, tyytymättömästä tyytyväiseen. Vastaajat olivat 91%:sti tyytyväisiä tai melko tyytyväisiä nykyiseen työhönsä. 9% vastaajista oli melko tyytymättömiä. Yksikään vastaaja ei ollut täysin tyytymätön nykyiseen työhönsä. Työtyytyväisyyden keskiarvoksi muodostui 3,2. Loppukartoituksessa vastaajat olivat pääosin melko tyytyväisiä tai tyytyväisiä omaan työhönsä (81%). Kolme vastaajaa oli melko tyytymättömiä. Työtyytyväisyyttä arvioitiin keskiarvolla 3.

Työn innostavuutta arvioitiin edellisen tavoin asteikolla 1–4, harvoin innostuneesta aina innostuneeseen. 77% vastaajista oli melko usein innostunut. 18% vastaajista oli melko harvoin innostunut työstään. Kaikki vastaajat olivat ainakin joskus innostuneita työstään, yksi vastaaja aina. Työn innostavuuden keskiarvoksi muodostui 2,9. Loppukartoituksessa vastaajat kuvasivat työn innostavuutta keskiarvolla 2,8. Kolmesta vastaajasta (81%) oli työstään melko usein innostunut.

Työn määrää arvioitiin asteikolla 1 (aina) – 4 (ei koskaan). 64% vastaajista arvioi, että heillä on liikaa töitä melko usein ja 36% arvioi, että liikaa töitä on melko harvoin. Keskiarvoksi muodostui 2,4. Loppukartoituksessa työn määrää arvioitiin keskiarvolla 2,3 ja vastaajista 69% (11 henkilöä) oli sitä mieltä, että työtä oli liikaa melko usein.

Henkilökohtaisia vahvuuksien ja luovuuden käyttöä työssä arvioitiin asteikolla 1 (en koskaan) – 4 (aina). Alkukartoituksessa 68% koki, että voi käyttää melko usein vahvuuksia ja luovuutta työssä. 27% koki, että mahdollisuutta näiden käyttöön on melko harvoin. 5 % työntekijöistä (1 henkilö) koki, että voi käyttää vahvuuksiaan ja luovuuttaan aina työssään. Keskiarvoksi muodostui 2,8. Loppukartoituksessa henkilökohtaisia vahvuuksia ja luovuutta koki käyttävänsä melko usein neljätolista vastaajaa (87,5%) ja kaksi vastaajaa (12,5%) koki voivansa käyttää niitä aina. Keskiarvoksi muodotui 3,1.

Huomattavin yksilötason hyvinvointia koskeva keskiarvon muutos tapahtui luovuuden käytön alueella. Loppukartoituksen yhteydessä kaikki vastaajat (16 henkilöä) kokivat voivansa käyttää luovuutta ja omia vahvuuksia työssään melko usein tai aina, kun vastaava prosentti alkukartoituksen yhteydessä oli 73%. Tulos on kiinnostava hankkeen vaikuttavuuden arvioinnin näkökulmasta. Onko taiteeseen tutustuminen ja sen parissa toimiminen auttanut tunnistamaan myös omaan työhön sisältyvän luovan puolen? Hankkeen tavoitteena ei ollut tuottaa hoitotyötä helpottavia työkaluja, mutta sen myötävaikutuksella syntyneet oivallukset ovat saattaneet avata näkökulmia arkityöhön ja omaan ammatti-identiteettiin.

Mittaristolla näkyvät keskiarvon muutokset ovat desimaalin tasoa; muutosta ei siis ole juuri tapahtunut. Yksi syy tähän voi olla se, että työyhteisö voi lähtökohtaisesti hyvin. Hankkeen tuottamat mahdolliset muutokset eivät välttämättä näy käytetyllä mittaristolla.

4.2 Työyhteisötason työhyvinvointi

Työyhteisötason työhyvinvointia arvioitiin neljällä kysymyksellä, jotka koskivat ryhmätyöskentelyn sujuvuutta, tuen ja avun saamista työyksikön jäseniltä sekä ilmapiirin kannustavuutta. Lisäksi vastaajan tuli omin sanoin arvioida, millaisista tekijöistä hyvä työilmapiiri muodostuu.

Ryhmätyöskentelyn sujuvuutta arvioitiin asteikolla 1 (huonosti) – 4 (hyvin). 76% arvioi ryhmätyöskentelyn sujuvan yksikössä hyvin tai melko hyvin. 23 % oli sitä mieltä, että ryhmätyöskentely sujuu yksikössä melko huonosti. Yksikään vastaaja ei alkukartoitusvaiheessa ollut sitä mieltä, että ryhmätyöskentely sujuu työyksikössä huonosti. Loppukartoituksessa kahdeksan vastaajaa koki ryhmätyöskentelyn sujuvan melko hyvin tai hyvin (50%). Seitsemän työntekijää oli sitä mieltä, että ryhmätyöskentely sujuu yksikössä melko huonosti ja yksi, että se sujuu huonosti. Kokemus ryhmätyöskentelyn laadusta oli siis vuoden aikana heikentynyt: keskiarvo laski yhdellä asteella 3,6:sta 2,6:een. Hanke toi yksikössä toimivat kaksi tiimiä säännöllisesti yhteen ja lisäsi niiden välillä olevaa vuorovaikutusta. Ryhmätyöskentelyn laatuun sillä ei kuitenkaan näytä olleen myönteistä vaikutusta.

Tuen ja avun saamista arvioitiin edellistä vastaavalla asteikolla. Alkutilanteessa 91% koki saavansa työyksikkönsä jäseniltä tukea ja apua usein tai melko usein. 9% (2 henkilöä) koki, että tukea ja apua saa työyksikön jäseniltä melko huonosti. Keskiarvoksi muodostui 3,3. Loppukartoituksessa tuen ja avun saaminen arvioitiin hyväksi: kolmetoista vastaajaa kuudestaatoista (81%) arvioi saavansa apua melko usein tai aina. Kolme vastaajaa koki, että tukea ja apua saa melko harvoin. Keskiarvo oli 3,1.

Työyksikön ilmapiirin kannustavuutta arvioitiin asteikolla 1 (harvoin) – 4 (aina). Alkukartoituksessa yksikön ilmapiirin koki aina tai melko usein kannustavaksi 48% vastaajista. 52% koki, että yksikön ilmapiiri on kannustava melko harvoin. Loppukartoituksessa 56% vastaajista (9 henkilöä) koki työilmapiirin melko usein tai aina kannustavaksi, kuusi vastaajaa koki työilmapiirin melko harvoin kannustavaksi ja yksi koki työilmapiirin harvoin kannustavaksi. Loppukartoitusvaiheessa yli puolet vastaajista arvioi ilmapiirin melko usein tai usein kannustavaksi,

kun vastaava osuus oli hankkeen alkaessa ollut alle puolet. Keskiarvo nousi kartoitusten välissä desimaalilla 2,5:stä 2,6:een.

Muutokset työyhteisön tasolla ovat yksilötason tavoin desimaalin tasoa lukuun ottamatta kokemusta ryhmätyön laadusta, joka oli laskenut hyvästä (keskiarvo: 3,6) melko hyvään (2,6). Kokemus ilmapiiriin kannustavuudesta nousi hieman. Erityisesti työyhteisön vointia koskevat mittareilla saattaa näkyä se, että alkukartoitus täytettiin yhdessä museoympäristössä, kun taas loppukartoitus toteutettiin sähköisesti työpaikalla. Ryhmän läsnäolo ja vieras ympäristö ovat osaltaan saattaneet vahvistaa kokemusta yhteishengestä. Vaikutusten seurannassa tehtyjä valintoja käydään läpi raportin luvussa kuusi.

Hyvän työilmapiiriin syntymistä kysyttiin avoimella kysymyksellä. Sisällönanalyysin perusteella hyvä työilmapiiri syntyy yhteistyö- ja vuorovaikutustaidoista. Lisäksi henkilökohtaisilla ominaisuuksilla koettiin olevan merkitystä hyvän työilmapiiriin syntymiseen.

Alkukartoitusvastauksissa yhteistyötaitoista mainittiin toisen auttaminen ja avun tarjoaminen, jotka esiintyivät noin kymmenessä vastauksessa. Merkitykselliseksi koettiin toisen auttaminen tilanteissa, joissa töitä on paljon sekä neuvojen antaminen tarvittaessa ja kysyttäessä. Lisäksi työkaverin sekä esimiehen tuki sekä kannustavuus koettiin tärkeäksi. Yleisesti ”yhteen hiileen puhaltamisen” koki muutama vastaaja maininnan arvoiseksi hyvän työilmapiiriin tekijäksi.

”Kaikkien pitäisi ”puhaltaa yhteen hiileen” ja epäkohdista pitäisi puhua avoimesti.”

Vuorovaikutustaitojen koettiin synnyttävän positiivista työilmapiiriä. Tärkeänä koettiin kuuntelemisen taito sekä avoin ja keskusteleva ilmapiiri. Myös toisten huomioon ottaminen ja arvostaminen sekä luottamuksellinen ja hyväksyvä ilmapiiri mainittiin.

”... Kaikki saa sanoa asiansa. Tulee huomioituksi/kuulluksi.”

Ahkeruutta, rehellisyyttä, positiivisuutta, ystävällisyyttä, sopuisuutta, aitoutta ja joustavuutta pidettiin myönteistä työilmapiiriä edesauttavina yksilöllisinä ominaisuuksina. Myös hyvät tavat mainittiin.

”avoimista, aidoista, ahkerista, rehellisistä ihmisistä”

Loppukartoituksessa hyvää työilmapiiriä kuvattiin alkukartoitusvastausten tavoin. Uutena vastauksista ilmeni tiimien välinen yhteistyön merkitys, erilaisuuden hyväksyminen sekä ammattitaito.

”Ohjaus ja neuvonta työntekijöiden välillä on tärkeää. Tiimien välinen yhteistyö ja avunanto. yhteishenki, yhteinen päämäärä, avoimuus”

Hankkeen vaikutusten arvioimisen kannalta kiinnostavaa on yhden vastaajan mainitsema yhteisöllisyyden aktiivinen vaaliminen ja ylläpitäminen osana työpaikan rutiineja:

”Sopivasti työtä, että jää aikaa ajatusten vaihdolle ruokatauon aikana.”

Ajatuksessa voi aistia oivalluksen siitä, että työhyvinvointi on koko työyhteisön yhteinen yritys, joka vaatii resursseja niin organisaation, työnantajan kuin yksittäisten työntekijöidenkin taholta.

5 Työyhteisön kokemukset hankkeesta ja sen vaikutuksista

Työhyvinvoinnin numeraalisten mittareiden tueksi luotiin avoimia kysymyksiä, joilla pyrittiin tallentamaan osallistujien kokemuksia ja arvioimaan hankkeen vaikutuksia niiden tasolla.

5.1 Kevään välipalautte

Työyhteisöltä kysyttiin toukokuussa sähköisellä kyselyllä, millä tavoin hanke on vastannut odotuksia ja miten tapaamiset ovat osallistujien näkökulmasta sujuneet. Palautetta kerättiin myös tapaamisten yhteydessä keskustelemalla, mutta webropol-kysely antoi ryhmälle mahdollisuuden anonyymiin kommentointiin. Toukokuun loppuun mennessä vastauksia saatiin 14 osallistujalta. Palautteen perusteella tapaamiset koettiin rentouttaviksi ja mukaviksi hengähdystauoiksi työn ja kiireen keskellä. Tapaamisia odotettiin etukäteen ja moni harmitteli, mikäli joku kerta oli jäänyt väliin.

”Irtaantuminen työstä ja erilaisessa ympäristössä toimiminen on ollut antoisaa ja erilaista.”

”Tapaamisia odottaa ihan mielenkiinnolla joka kerta, sen verran erilaista sisältöä ne tuovat työpäivään.”

Erityisesti kiitosta sai työkavereiden tapaaminen eri ympäristössä. Tapaamiset olivat mahdollistaneet muista kuin työasioista keskustelemisen ja työyhteisöön tutustumisen:

”Tapaamisessa on parasta se, että kaikki ovat omana itsenään eikä työntekijöinä paikalla.”

Museoympäristössä ei ole ennakkotietoa siitä, kuinka työtoveri reagoi ja toimii. Uudessa toimintaympäristössä herkistyy huomaamaan tutussa ihmisessä sellaisia puolia, joista ei ole aikaisemmin ollut laisinkaan tietoinen. Vaikka tapaamiselle tullaan työyhteisönä, toimitaan siellä ensisijaisesti tasavertaisina taiteen kokijoina ja museokävijöinä. Työroolien kariseminen kannustaa kollegan tasavertaiseen kohtaamiseen, mikä kevätpalautteen perusteella on jo tuottanut tulosta:

”Mielestäni hanke on lähentänyt koko työporukkaa. Vaikka aikataulu on tuntunut välillä tiukalta töiden suhteen asiat on saatu järjestykseen hienosti ennen tapaamisia.”

Yhteistyö on tiivistänyt ryhmähenkeä ja lisännyt yksilöiden välistä luottamusta. Vaikka aikataulu tapaamisia edeltävinä aamuina on ollut tiukka, on työt saatu hoidettua.

Palautteen perusteella museokäynnit ovat tuoneet vaihtelua arkeen. Nykytaide on avannut vaihtoehtoisia katselukulmia tuttuihin ilmiöihin, mikä on koettu piristävänä:

”Uudet näkökulmat ja ajatuskulut ovat virkistäviä”

Ennako-olettamukset eivät kannu nykytaiteen epätasaisella maaperällä. Tasapaino on haettava uudelleen. Tutuista ajattelutavoista luopuminen ja uudelleen orientoituminen ei ole kepeää ja vaivatonta, varsinkaan silloin, kun takana on työntäyteinen aamupäivä:

”Jos on sattunut olemaan töissä kiirettä, jonka jälkeen vielä on taidetapaaminen; väsymys painaa, eikä jaksa keskittyä välttämättä kirjallisiin tehtäviin/ aivotyöskentelyyn.”

Turvallisen välimatkan ylittäminen ja taiteen kanssa keskusteleminen on toisinaan vaativaa: kädet likaantuvat, mieli jännittyy ja hikipisara tiivistyy ohimolle. Kumppanuutta kuvaa yllätyksellisyys, joka kaikessa sietämättömyydessään antaa usein suurimman mielihyvän. Välittömän helpotuksen ja mielihyvän sijaan nykytaide tarjoaa mielelle uutta, toisinaan varsin sitkeää pureskeltavaa:

"Ihmisenä olemista tässä ajassa ja media tulvassa ja mikä tässä elämässä on tosi tärkeää."

"Tapaamiskerrat ovat olleet ajatuksia antavia ja herättäneet pohtimaan asioiden syvempiä merkityksiä. Arjessa ja työssäkin pitää olla pysähtymisiä ja aikaa asioiden syvempään pohdintaan."

Taiteen puristaminen helposti nieltävään muotoon on mahdotonta. Työhyvinvointia tavoittelevan museotyön näkökulmasta se ei myöskään ole tarkoituksenmukaista: kitka ja hankaus ovat usein merkkejä muutoksesta ja uusien kontaktipintojen syntyemisestä. Taide ei taivu viihdyttäjän rooliin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei sen äärellä voisi viihtyä:

"Rentouttava ja mielenkiintoinen iltapäivä."

"Jokaisena kertana aika on mennyt nopeasti, mikä kertoo siitä että olen viihtynyt käynneillä :) Jokainen käynti on ollut erilainen (teema) ja tämä on tuonut hankkeeseen mielenkiintoa."

Työpäivän katkaiseva taidemuseokäynti muuttaa päiväjärjestystä, mikä saattaa samalla sekä piristää että kiristää työpäivää:

"On kyllä ollut kivaa vaihtelua, vaikkakin työt on pitänyt tehdä kovalla kiireellä, jotta on ehtinyt ajoissa paikalle."

Tiistai-iltapäivät on tavanomaistesti käytetty koulutuksiin ja palavereihin, joten hanke ei ole muuttanut tavanomaista viikkoaikataulua kovinkaan paljon. Toisaalta *Taide jää mieleen* -tapaamisiin liittyvä siirtyminen työpaikalta museoon korostaa päivittäisessä rutiinissa tapahtuvaa muutosta. Myös taideohjaajan näkökulmasta aamupäivän kiire on toisinaan näkynyt osallistujien olemuksessa, mutta tekemisen myötä levottomuus on hävynnyt. Tämä on noussut esiin myös osallistujien tapaamisten yhteydessä antamassa palautteessa. Taiteen äärellä oleminen on siis auttanut irtautumaan työn paineista:

"Ihan rentouttavaa, kunhan päästiin sinne asti. Työasiat unohtuneet ainakin loppupäiväksi, josta kiitos sinulle."

Hankkeen edetessä museoympäristö tuli ryhmälle jossain määrin tutuksi. Tästä huolimatta tapaamiselle tuleminen merkitsi ryhmälle joka kerta uusille asioille altistumista. Iltapäivät poikkesivat kaikin tavoin työn rutiineista, mikä muuttui kerta kerralta siedettävämmäksi. Ryhmälle karttui kevään aikana ennakkotietoa siitä, että tapaamisilla tehdään yllättäviä asioita ja katsellaan asioita yllättävistä näkökulmista. He osasivat siis "odottaa odottamatonta". Uusien kokemusten äärellä oltiin yhdessä, mikä saattoi vahvistaa työyhteisön kokemusta yhteisöllisyydestä. Toisaalta uusien puolien paljastaminen itsestä ja ajatusten jakaminen ryhmän kanssa vaati uskallusta ja oli toisille haastavampaa kuin toisille.

5.2 Kokemuksia *Taide jää mieleen* -hankkeesta

Loppukartoituksessa vastaajilla oli mahdollisuus arvioida *Taide jää mieleen* -hanketta. Tapaamisten sisältöä ja mieluisuutta kysyttiin kahdella kysymyksellä ja sisällön kiinnostavuutta arvioitiin asteikolla 1–4.

Väittämään "Tapaamisten sisällöt olivat kiinnostavia ja ajatuksia herättäviä" kertoi olevansa samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä kaikki vastaajat. Museotapaamiselle tulemisen mieluisuutta arvioi 81% (13 henkilöä) mieluisaksi tai jokseenkin mieluisaksi ja 19% (3 henkilöä) arvioi olevansa jokseenkin eri mieltä väittämän kanssa. Vastausten perusteella voi tulkita, että museokäyntejä pidettiin kiinnostavina, mutta museoon tuleminen ei ollut kaikille aina mieluisaa. Tämä saattaa kertoa työn ja museokäyntien yhteensovittamiseen liittyvistä haasteista, jotka nousivat esiin niin välipalautteessa, tapaamisilla annettussa suullisessa palautteessa kuin loppukartoituksen avoimissa vastauksissa.

Vastaajat saivat myös arvioida hankkeen vaikutuksia työyhteisöön kahdella mittarilla. Yksitoista vastaajaa viidestätoista (73%) oli samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että hanke oli tiivistänyt työyhteisöä, kun taas neljä vastaajaa (27%) oli asiasta jokseenkin eri mieltä tai eri mieltä. Vastaukset väittämään ”Hanke antoi voimavaroja työelämään” jakautuivat miltei samalla tavalla: kaksitoista vastaajaa (80%) oli jokseenkin samaa mieltä tai samaa mieltä, kaksi vastaajaa oli jokseenkin eri mieltä ja yksi oli eri mieltä.

Näkökulmat hankkeen työhyvinvointivaikutuksista annetuilla mittareilla hajoavat siis puolesta ja vastaan. Yksi syy hajontaan saattaa olla, että osa vastaajista koki hankkeen enemmän omakseen ja omia vahvuusalueitaan tukevaksi. Kun 20 hengen työyhteisö tuodaan nykytieteen äärelle, on odotettavaa, ettei ryhmä reagoi tilanteeseen samalla tavalla. Huomionarvoista kuitenkin on, että kaksitoista vastaajaa viidestätoista kokee, että hanke on antanut voimavaroja työhön ja yksitoista vastaajaa kokee sen myös tiivistäneen työyhteisöä. Numeraalinen arvio hankkeen vaikutuksista ei kuitenkaan kerro, millä alueilla myönteiset muutokset työntekijöiden näkökulmasta ilmenevät. Ainakaan ne eivät ole konkretisoituneet kartoituksessa sovelletuilla mittareilla (vastaajan kokemus tuen ja avun saamisesta, työyhteisön kannustavuudesta ja ryhmätyöskentelyn laadusta).

Kokemusta *Taide jää mieleen* -hankkeesta kysyttiin myös avoimilla kysymyksillä, joihin vastauksia tuli yhdeksän. Pääosin osallistuminen oli ollut vastaajille positiivinen kokemus.

”Positiivinen kokemus, tosin muista syistä johtuen pääsin vain osaan tapaamisiin.”

”Mielenkiintoinen ja antoisa. Olen kiitollinen, että alueemme sai osallistua tähän hankkeeseen. Suuri kiitos Ellille hyvästä ohjauksesta ja kärsivällisyydestä.”

”Mielenkiintoinen ja mukavaa yhdessä oloa työkavereiden kanssa, samalla tutustui työkavereihin.”

Kokemuksen myönteisyys palautuu osassa vastauksista kokemukseen oivaltamisesta ja oppimisesta, jopa opiskelemisesta:

”Mielenkiintoinen, opiskeluaikat tuli mieleen (= elämän parhaat ajat). Virkistävä. Työstä irrottautuminen ja parkkipaikan löytäminen oli välillä vaikeaa.”

”Oppi katsomaan taidetta uusin silmin. Mielenkiintoinen.”

”myönteinen, ajatuksia herättävä”

Yksi vastaus muistutti siitä, etteivät tapaamisilla sovelletut menetelmät olleet kaikkien mieleen.

”Koin epämieluisana, että minun täytyi osallistua erilaisiin askarteluihin ja ryhmiin, en pidä niistä. Taiteista, taiteilijoista ja taidehistoriasta olisin mielelläni kuunnellut luentoja.”

Nykytaide ei ollut vastaajan näkökulmasta aihealueena epämieluisa. *Taide jää mieleen* -hankkeessa kokeiltiin erilaisia taiteen kohtaamisen tapoja ja odotettavaa oli, etteivät kaikki menetelmät miellyttäneet kaikkia.

6 Työhyvinvoinnin mittaamisen haasteita

Taide jää mieleen -hankkeen vaikutuksien mittaaminen on lähtökohtaisesti haastavaa, sillä tämänkaltainen luova, yhteisöllisyyttä tukeva toiminnan aikaansaamat muutokset eivät välttämättä näy absoluuttisesti missään mittarissa. Vaikutukset voivat olla kauaskantoisia ja tulla näkyviksi vasta hankkeen päättymisen jälkeen. Työyhteisön tai yksittäisen työntekijän kannalta merkittävät muutokset voivat toisaalta myös ilmetä alueilla, joita ei kartoituksessa ole otettu huomioon.

Hankkeessa sovelletun mittariston herkkyys ei välttämättä riitä mittaamaan hyvinvoivassa työyhteisössä tapahtuvia muutoksia. Jatkossa olisikin syytä pohtia, onko Kunta 10 -mittaria lainaava malli sopiva kokemuksellisten hankkeiden vaikuttavuuden arvioimiseen. Työhyvinvointia koskevat, yleisellä tasolla olevat kysymykset ovat lomakkeen täyttäjälle tuttuja muista yhteyksistä, eivätkä ne välttämättä kytkeydy taidelähtöiseen hankkeeseen. Näin ollen myöskään vastaukset eivät välttämättä kerro hankkeen vaikutuksista, vaan ennemminkin vastaajan senhetkisestä mielentilasta ja työpaikan tunnelmista. Ovatko mittaristolla näkyvät muutokset hankkeen aikaansaamia vai muista syistä johtuvia? Tulisiko tämännäköisessä prosessissa työyhteisön vointia seurata myös hankkeen ulkopuolella, jotta kuva työyhteisöön vaikuttavista muuttuvista tekijöistä olisi selkeämpi? Kyselylomakkeella kootun aineiston luonteeseen vaikuttaa, missä mielentilassa ja hetkessä lomake täytetään. Keskiarvot liikahtavat herkästi suuntaan jos toiseenkin, kun kokemus omasta hyvinvoinnista siirretään viisiportaiselle asteikolle. Kun otanta on pieni, saa yksi vastaus paljon painoarvoa. Loppukartoitusvaiheessa (N=16) yhden vastauksen osuus kokonaisuudesta on 6,3%.

Loppu- ja alkukartoitustulosten vertailun perusteella *Taide jää mieleen* -hanke ei juurikaan vaikuttanut työyhteisön vointiin. Osallistujien kokemus hankkeen vaikutuksista kertoo kuitenkin muuta (ks. s. 29–30). Olisiko mittarit tullut kohdentaa toisin? Mittareiden kohdentaminen on haastavaa, kun täsmällistä tietoa vaikutuksista ei ole. Hankkeessa koottu kokemusperäinen tieto onkin tärkeää myös mittareiden kehittämisen kannalta.

Kokemus opetti, että hankkeen valmisteluvaiheessa tulisi pohtia, kuinka tavoitteiden saavuttamista voidaan seurata. Tavoitteiden tulisi olla konkreettisia, työyhteisön ja hankkeen muiden osapuolien yhdessä hyväksymiä. Tässä vaiheessa tulisi myös tehdä suunnitelma siitä, kuinka prosessia seurataan alkukartoituksesta loppukartoitukseen. Käytännössä mittaamisen suunnitteluun tulisi varata enemmän ajallista resurssia hankkeen osapuolilta. *Taide jää mieleen* -hankkeessa sosiaali- ja terveystoimen edustaja vaihtui loppuvaiheessa, mikä osaltaan tuotti katkonaisuutta vaikutusten seurantaprosessiin. Myös tekniset haasteet aiheuttivat odotamatonta viivästystä loppukartoituksen toteuttamiseen.

Numeraalisilla mittareilla tuotetut keskiarvot kertovat omalla kielellään työyhteisön tilasta. Jotta *Taide jää mieleen* -hankkeen kaltaisen museolähtöisen intervention vaikutuksiin päästäisiin paremmin käsiksi, tulisi vaikutusten seuraamisen menetelmiä monipuolistaa. Yksi keino olisi antaa osallistujille enemmän mahdollisuuksia vapaamuotoiseen kokemusten sanoittamiseen ja ilmaisemiseen. *Taide jää mieleen* -hankkeessa koottu välipalautte antoi jonkinlaisen kuvan siitä, millä tavoin hanke oli asettunut työyhteisön arkeen. Tämänkaltainen tieto antaa pohjaa tehtyjen valintojen arvioimiselle ja antaa myös eväitä uusien mittarien luomiselle. Kirjoittaminen ja kokemusten sanoittaminen ei sovi kaikille. Taidelähtöisessä hankkeessa vaikutusten seuraamisen menetelmät voisivatkin lainata sen sisällä sovellettuja menetelmiä, kuten kuvallista itseilmaisua tai draamalähtöisiä työtapoja. On myös aiheellista pohtia, missä vaiheessa prosessia mittaaminen toteutetaan. Tässä hankkeessa alkukartoituksen ja loppukartoituksen välissä vierähti yksi vuosi. Jos vaikuttavuutta olisi seurattu pitkin vuotta, saattaisi yhteenvetojen tekeminen prosessin vaikutuksesta työyhteisön vointiin olla helpompaa.

Loppukartoituksen alkukartoitusta alhaisempi vastausprosentti hankaloittaa tulosten tulkitsemista. Mahdollisia syitä vastausten vähäisyydelle voivat olla vastausajankohta (poissaolot työstä), vastausympäristö (alkukartoitus täytettiin ensimmäisellä museotapaamisella ja loppukartoitus työpaikalla työajalla) sekä vuoden alkuun sattunut kyselyiden suuri määrä, joka osal-

taan heikentää vastausmotivaatiota. Työyhteisöstä oli vuoden aikana siirtynyt eläkkeelle yksi työntekijä ja kaksi oli jäänyt äitiysvapaalle, mikä sekin osaltaan pienensi otantaa. Teknisistä syistä johtunut kyselyn viivästyminen saattoi osaltaan etäännyttää vastaajat hankkeen sisällöstä. Kokemukset sähköisen kyselyn käytöstä kevään välipalautteen kokoamisessa olivat positiiviset, mistä syystä myös loppupalautte toteutettiin sähköisenä. Pieni vastausprosentti oli näin ollen yllätys. Kokemus osoitti, että myös kartoitusmenetelmistä olisi hyvä keskustella ryhmän kanssa.

7 Yhteenveto ja pohdintaa

Taide jää mieleen -hanke toi nykytaiteen Pohjolan kotihoidon työntekijöiden arkeen. Koke-
mus vaikutti osallistujiin eri tavoin. Joku saattoi löytää taiteesta ystävän. Toinen kiertää nyky-
taiteen ehkä jatkossakin kaukaa. Kylmäksi se jätti tuskin ketään – taide jäi tavalla tai toisella
mieleen. Osallistujien kertoman mukaan kohtaamiset nykytaiteen kanssa avasivat uusia nä-
kökulmia ja toivat virkistävää vaihtelua työpäivään.

Museotapaamiset antoivat tilaisuuden työtoverin rauhalliseen kohtaamiseen: museossa am-
mattinimikkeellä tai sillä, mihin tiimiin työntekijä kuuluu, ei ollut merkitystä. Työtoverin saattoi
kohdata ”kokonaisena”. Osallistujien kokemuksiin vedoten voi väittää, että *Taide jää mieleen*
-hankkeella oli merkitystä työyhteisön hyvinvoinnin kannalta. Loppukartoitukseen vastanneis-
ta 73% oli samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että hanke oli tiivistänyt työyhteisöä ja 80% koki hankkeen ainakin jossain määrin antaneen voimavaroja työelämään.

Hankkeen työhyvinvointivaikutuksia seurattiin kymmenenkohtaisella kyselyllä, johon osallis-
tijat vastasivat hankkeen alussa ja lopussa. Yksilötason työhyvinvoinnissa ei tapahtunut
mainittavaa muutosta luovuuden ja omien vahvuuksien käyttöä lukuun ottamatta. Hankkeen
päätyessä yli puolet kartoitukseen osallistuneista koki, että työilmapiiri on ainakin joskus
kannustava, kun alkutilanteessa vastaava osuus oli alle puolet.

Hanketta voi pitää merkityksellisenä myös työyhteisöä laajemmasta näkökulmasta: se tuotti
uutta tietoa yksityisen kulttuuriorganisaation ja julkisen hyvinvointipalvelun yhteisen työhyvin-
vointihankkeen toteuttamisesta. Yhteistyö sai uuden muodon Turun kaupungin sosiaali- ja
terveystoimen tilatessa museolta tyhy-kokonaisuuksia syksyllä 2012. Arkeologiaan, histori-
aan ja nykytaiteeseen syventyviä kolmen illan museopaketteja toteutettiin loka–joulukuussa
kaksi.

Taide jää mieleen -hanke on toimiva ja kehityskelpoinen yhteistyömalli. Seuraavassa alaluku
luo pohjaa konseptin kehittämiseksi. Siinä pohditaan, minkälaisista osatekijöistä hyvinvoinnin
ympäriille kasvava yhteistyö koostuu ja mitä hyvinvointi tässä prosessissa ylipäänsä merkit-
see.

7.1 Hyvinvointikumppanuuksia solmimassa

Taide jää mieleen -hanketta suunnitteluvaiheessa oli selvää, ettei hyvinvointi ole tuote tai
palvelu, jonka museo voisi valmistaa ja annostella sopivina annoksina sitä tarvitseville.
Hankkeen päätyessä tuntuu, että astetta todenmukaisempi on mielikuva hyvinvoinnista
kumppanuutena, ihmisten ja ilmiöiden välille syntyvänä vastavuoroisena suhteena. Saman-
aikaisesti monella tasolla risteileviin vuorovaikutussuhteisiin liittyy haasteita, jotka nousivat
pintaan myös *Taide jää mieleen* -hankkeessa. Mikäli yhteistyöprojekteissa opitulle ja omak-
sutulle halutaan luoda jatkuvuutta, on näitä haasteita opittava ennakoimaan ja ratkaisemaan.

Hankkeen tavoitteena oli tukea Pohjolan lähipalvelualueen kotihoidon työntekijöiden työhy-
vinvointia sen ennalta määritellyillä osa-alueilla nykytaiteen tarjoamin eväin. Ennako-
olettamuksena oli, että nykytaide ja sen äärellä koettu avaavat ovia luovuudelle, oivaltamisel-
le sekä yhteisöllisyydelle, jotka puolestaan ovat oleellisia (työ)hyvinvoinnin osa-alueita. Koh-
deryhmän ja taiteen vuorovaikutteinen suhde, niiden välille mahdollisesti syntyvä kump-
panuus, määriteltiin hyvinvointitavoitteiden toteutumisen kannalta keskeiseksi. Onkin ristiriit-
taista viitata työyhteisöön *kohderyhmänä*, joka käsitteenä on monella tapaa passivoiva. Kun
tavoitteena on työhyvinvoinnin ylläpitäminen ja edistäminen, tulisi työyhteisön aktiivisuutta ja
osallisuutta korostaa jo määreiden tasolla.

Yksi keino osallistaa työyhteisöä näkyvämmiin, olisi kuulla sitä, kun hankkeen tavoitteita vielä asetellaan ja projektia suunnitellaan. Hankkeen valmisteluvaiheen demokratisoimisessa on kuitenkin haasteensa: *Taide jää mieleen* -hankkeen kaltaisissa yhteistyöprojekteissa hyvinvoinnin kumppanuudet risteilevät rahoittaja-, työnantaja-, työntekijä-, työyhteisö- ja palveluntuottajatasoilla, mikä vaikeuttaa kumppanuuksien tasapuolista hallinnoimista. Näihin suhteisiin syntyy toivon mukaan jatkuvuutta, ja tulevaisuudessa kumppanuuksien moninaisuus on ehkä helpompi ottaa varhaisemmassa vaiheessa huomioon. Suunnittelu- ja toteutusvaiheessa säännöllisesti kokoontuva ohjausryhmä on potentiaalinen työkalu osallistamisen näkökulmasta.

Pohjolan lähipalvelualueen palveluesimies osallistui hankkeeseen osana työyhteisöä. Tämä oli perustelua, sillä yksi hankkeen tavoitteista oli nimenomaan työyhteisön yhteisöllisyyden vahvistaminen. Ohjausryhmän jäsenenä palveluesimies ei kuitenkaan ollut ainoastaan osallistuja, vaan mukana myös hankkeen suunnittelussa ja arvioinnissa. Palveluesimies toimi yhteishenkilönä museon ja Pohjolan kotihoidon välillä, mikä sujuvoitti käytännön järjestelyjä. Toisaalta kaksoisrooli saattoi myös mutkistaa esimiehen jo lähtökohtaisesti muusta ryhmästä poikkeavaa suhdetta työhyvinvointihankkeeseen: hän edusti samanaikaisesti sekä kohdetta taustaryhmää. Asetelma olisi ehkä ollut tasapainoisempi, jos ohjausryhmään olisi kutsuttu useampi työyhteisön edustaja. Tämä olisi antanut työyhteisölle tilaisuuden vaikuttaa hankkeen kulkuun ja vahvistanut osallisuuden ja omistajuuden kokemuksia.

Taide jää mieleen -tapaamisilla keskityttiin ennen kaikkea nykytaiteeseen ja sen äärellä olemiseen. Työhyvinvoinnin edistämistavoitteet tulivat näkyviksi lähinnä siinä, että museossa toimittiin työyhteisönä työajalla. Kuten odotettavissa oli, työn lieveilmiöt seurasivat työpaikalta museoon. Erityisesti kiire sekä töiden ja museokäyntien yhteensovittamisen vaikeus nousivat kommentteissa toistuvasti esille. Niin ryhmä kuin taideohjaajakin saivat huomata, että keskittymisen taiteeseen lievensi kiireen tuntua. On selvää, että museossa vietetty kaksi ja puolittuntinen olisi voitu hyödyntää arkityössä tehokkaammin. Kiire ei kuitenkaan olisi hävinnyt mihinkään. Ehkä museossa vietetyt hetket auttoivat oivaltamaan, ettei kokemus ajan riittämättömyydestä ole selätettävissä vauhtia kiihdyttämällä.

Vuorotyötä tekevässä työyhteisössä tuttu henkilöstön vaihtuvuus näkyi museotapaamisilla: ryhmän kokoonpano oli erilainen jokaisella kerralla. Koska museokäyntejä oli kerran kuukaudessa, venyivät tapaamisvälit toisilla pitkiksi. Ongelmia katkonaisuus tuotti kuitenkin vain näyttelyä valmisteltaessa, sillä valmisteluprosessi jakautui kahdelle tapaamiskerralle. Jos ei ollut läsnä molemmilla tapaamisilla, saattoi näyttelyprosessin omaksuminen olla vaikeaa. Ryhmän kokoonpanon vaihtuvuus aiheutti katkoksia taideohjaajan ja ryhmän välisessä kommunikaatiossa. Taideohjaaja koki ryhmän mielipiteen tavoittamisen haastavaksi ja vastaavasti osa ryhmästä koki, ettei heitä aina kuultu. Kommunikaatiokatkos olisi saattanut olla vältettävissä, mikäli näyttelyn valmisteluun olisi ollut enemmän aikaa. Taideohjaajan näkökulmasta ajankäyttöön liittyvät haasteet eivät kuitenkaan johtuneet ainoastaan käytettävissä olevan ajan rajallisuudesta, vaan myös siitä, että tapaamisilla oltiin työnantajan tarjoamalla ajalla. Taideohjaajan piti siis harkita tarkkaan, kuinka paljon hän velvoitti ja toisaalta mahdollisti ryhmää osallistumaan vapaa-ajalla. Toteutuneessa muodossa hanke ei vienyt osallistujien omaa aikaa muutoin kuin tapaamisia valmistelevien tehtävien verran.

Kotihoidon työntekijöiden ja nykytaiteen välille syntyneet kumppanuudet muotoutuivat historian ja nykytaiteen museon ehdoilla; museo tarjosi tilan ja välineet nykytaiteen kohtaamiselle. Ympäristönä museo merkitsi hetkellistä irtiottoa arjen kiireestä. Töiden järjestelmiseen liittyvistä haasteista huolimatta museossa oli aikaa ja tilaa työyhteisönä olemiseen. Palautteessa nousi toistuvasti esille se, että ryhmälle oli tärkeää, että museossa työkaverin kohtasi työminää moniulotteisempänä persoonana. Tällaiset oivallukset ovat saattaneet olla alkuja uusille, työyhteisön sisällä viriäville kumppanuuksille, jotka ovat hankkeen vaikutusten kannalta arvokkaita. Ne luovat jatkuvuutta *Taide jää mieleen* -vuoden aikana koetulle. Vaikka tapauksia ei enää ole, elää vuosi työyhteisön mielissä yhteisenä kokemuksena.

Merkittävä kumppanuussuhde syntyi taideohjaajan ja ryhmän välille. Taideohjaaja toimi ryhmän ensisijaisena kontaktina museoon ja sen näyttelysisältöihin. Hän oli läsnä jokaisella tapaamisella ja vastasi niiden sisällöstä. Museo- ja taidekasvatuksellista osaamista vahvistakseen hän on perehtynyt kulttuuri- ja taidelähtöistä hyvinvointityötä käsittelevään kirjallisuuteen sekä hankeraportteihin. Liipon tekemistä valinnoista, tapaamisten sisällöistä ja niiden taustoista voi lukea yksityiskohtaisemmin luvuissa 2–3, joissa hän myös reflektoi yhteistyön haasteita.

Ohjaajan ja ryhmän välille vuoden aikana kasvanut suhde oli sekä hyvässä että pahassa merkittävä hankkeen muotoutumisen kannalta. Se loi jatkuvuutta, mikä vahvisti ryhmän luotamusta museoympäristöön ja monelle vieraaseen nykytaiteen maailmaan. Myös ohjaaja oppi vuoden aikana tuntemaan ryhmää, mikä sujuvoitti yhteistyötä. Toisaalta ”yhden ohjaajan malli” yksipuolisti museon antia ja muutti vuorovaikutusta väistämättä yhdensuuntaisemmaksi, ohjaajalta–ohjattavalle-tyyppiseksi. Näin siitä huolimatta, että taideohjaaja pyrki tätä tietoisesti välttämään. Asetelmaa vahvasti mahdollisesti myös se, että taideohjaaja edusti ryhmälle museota, joka instituutiona saatetaan mieltää tiedonantajaksi ja asiantuntijatahoksi, eikä niinkään yhteistyökumppaniksi. On selvää, että eri alojen kohdatessa tuntee toinen osapuoli jonkin asian paremmin kuin toinen. Tämä on hedelmällinen lähtökohta yhteistyölle, mutta haaste osallisuuden ja vastavuoroisuuden toteutumisen kannalta. Jotta kumppanuus muotoutuisi tasapainoiseksi, on osallistujan omalle asiantuntemukselle tehtävä tilaa. Varsinkin kun yhteistyön ytimessä on niinkin henkilökohtainen asia kuin hyvinvointi

Asetelmasta huolimatta vuorovaikutus ryhmän ja ohjaajan välillä oli pääasiassa sujuvaa ja mutkatonta. Työyhteisö antoi pitkin vuotta eväitä tehtyjen valintojen arviointiin, mikä mahdollisti sisällön suunnittelun ryhmän ehdoilla. Hankkeen pitkäkestoisuus siis kompensoi rakenteissa olevaa epätasapainoa. Kumppanuuksien tasa-arvoinen kohtelemine tarkoittaisi kokonaisvaltaista näkökulmien uudelleen arviointia. Esimerkiksi *Taide jää mieleen* -hankkeesta puhuttaessa on ollut tapana korostaa museon ja sosiaali- ja terveystoimen yhteistyökumppanuutta, mikä kuvaakin hanketta osuvasti. Keskittyminen yksinomaan tuottajatahojen yhteistyöhön on kuitenkin saattanut luoda ryhmälle mielikuvan siitä, että sen osuus hankkeessa oli olla lähinnä em. tahojen ”työhyvinvointikokeilun” kohde. Tämänkaltaiset kielen tasolla elävät ennakoasetelmat ovat huomaamattomia, mutta ne saattavat vaikuttaa radikaalisti hankkeen sisäiseen dynamiikkaan.

7.2 *Taide jää mieleen* kulttuurilähtöisen hyvinvointityön kentällä

Taide jää mieleen -hanke on verkottunut kulttuurista hyvinvointityötä tekevien hankkeiden kentälle seminaari- ja hanketapaamisten yhteydessä. Hanke on herättänyt kiinnostusta eritoten museokentällä, jossa vastaavanlaisia pitkäkestoisia toimintamalleja ei ole juurikaan kehitetty. Toukokuussa Suomen museopedagoginen yhdistys Pedaali ry palkitsi hankkeen vuoden 2012 museopedagogisena tekona. Kunniamaininnalla yhdistys halusi kiinnittää valtakunnallista huomiota museoiden ja hyvinvointipuolen yhteistyömahdollisuuksiin sekä museoiden rooliin kaikille avoimina kulttuuriin osallistumisen tiloina. Palkinto vastaanotettiin kansainvälisessä museopedagogisessa *It's all mediating* -seminaarissa, josta tehdyssä julkaisussa myös *Taide jää mieleen* -hanke esitellään.

Lokakuussa 2012 Liippo esitteli hankkeen museoiden aikuispedagogiikka käsittelevässä *Avara museo* -hankkeen päätösseminaarissa Porissa. Hankkeen vaikutusten arvioinnissa on tehty yhteistyötä Turun yliopiston museologian oppiaineen kanssa. Kaksi museologian aineopiskelijaa haastatteli hankkeeseen osallistuneita viimeisellä tapaamisella ja dokumentoivat heidän mietteitään hankkeesta. Keväällä 2013 koottavassa seminaariraportissa on tarkoitus analysoida ryhmän kokemuksia suhteessa osallistamisen ja osallisuuden kysymyksiin.

Taide jää mieleen -hankkeesta on tiedotettu medialle kolmessa otteessa. Hankkeen alkaessa helmikuussa Turun Sanomat julkaisi artikkelin otsikolla ”Kotihoitajat taidekokeilun kohde-

ryhmänä – Museosta tukea työhyvinvointiin” (17.2.2012). Toisen kerran hankkeesta tiedotettiin toukokuussa, jolloin hanke noteerattiin museotalalla ja sille myönnettiin Suomen museopedagogisen yhdistyksen Pedaali ry:n toimesta Vuoden museopedagoginen teko 2012 -palkinto. Palkinnon myöntämistä perusteltiin sillä, että hanke toimii esimerkkinä sille, kuinka kulttuuripalveluja voidaan tuoda työelämään ja kuinka kulttuurilaitokset voivat tehdä pitkäjänteistä yleisöyhteistyötä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Kolmannen kerran hankkeesta tiedotettiin *Mieleni maut* -näyttelyn avaamisen yhteydessä marraskuussa. Näyttelystä kirjoitettiin Turun kaupungin henkilöstölehdessä. Myös hankkeen tuloksista tullaan tiedottamaan kevään aikana.

Hanke osallistuu näkyvästi museoiden hyvinvointityötä koskevaan valtakunnalliseen keskusteluun. Aboa Vetus & Ars Nova -museo järjestää yhteistyössä Suomen museoliiton ja Turun yliopiston museologian oppiaineen kanssa maaliskuussa 2013 *Hämmennys ja huippuhetki – Tuottaako museokokemus hyvinvointia?* -nimisen seminaarin, jossa paneudutaan museo- ja hyvinvointityön yhdistämisen mahdollisuuksiin ja hahmotellaan museoiden asemaa laajenevalla kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen kentällä.